

Sectorale informatie

Het uitgangspunt van een doeltreffend industriebeleid is de bevordering van de optimale allocatie van de beschikbare produktiefactoren over bedrijfstakken en projecten. Het industriebeleid, dat via het ondernemingsbelang het grotere algemene belang moet dienen, wordt een steeds belangrijker onderdeel van de economische politiek. De economische politiek ondervindt immers steeds meer moeilijkheden, de beschikbare (schaarse) middelen zo te verdelen dat een maximale welvaart wordt verkregen; de Nederlandse structurele overbesteding, die tot uiting komt in een grote inflatie, is hiervan een duidelijk bewijs.

Een industriebeleid kan slechts doeltreffend zijn indien er voldoende informatie is over de economische en sociale ontwikkelingen in de diverse bedrijfstakken. Deze informatie is nodig om een juist antwoord te geven op de structurele wijzigingen die zich voordoen op het terrein van de technische veranderingen, vraagverschuivingen, ruimtelijke ordening, milieuhygiëne enz.

Een interessante studie hierover deed de Commissie Opvoering Produktiviteit van de SER (COP) onlangs het licht zien; deze studie is geschreven door Drs. C.A.M. Mul, secretaris van de COP¹⁾. De COP pleit hierin voor een sectoraal informatiemechanisme met behulp waarvan het voor de individuele ondernemer mogelijk zal worden het beleid voortdurend op de toekomst af te stemmen. De COP ziet in haar studie het Nederlandse bedrijfsleven als het ware als één groot bedrijf. Zij propageert hierdoor een industriebeleid dat grote overeenkomsten vertoont met de organisatieleer. Het voorgestelde informatiemechanisme lijkt dan ook veel op bedrijfssignalerings: aan elke afdeling die informatie verschaffen die voor die afdeling belangrijk en door deze beïnvloedbaar zijn.

Het verschaffen van informatie is niet gemakkelijk. In haar basisplan schetst de COP twee hoofdcomponenten van het informatiemechanisme: de invoering van een signaleringsmethodiek en aanvullende studies om sectorale prognoses op te stellen. De signaleringsmethodiek moet worden afgestemd op het verkrijgen van gegevens op het niveau van de macro-economie, de branche en de onderneming. De tot nu toe bekende gegevens zijn nog te weinig operationeel voor een sectorstructuurpolitiek.

De signaleringsmethodiek moet de mogelijkheid bieden voortdurend de vinger op de pols van de sector te houden. Om de implicaties van nieuwe ontwikkelingen voor de ontplooiingsmogelijkheden van die sector

te kunnen doorgronden, zijn studies nodig, en wel: sectorstudies naar de specifieke factoren van een sector; breedtestudies naar de algemene factoren van verscheidene sectoren; en basisstudies voor de fundamentele factoren, die verband houden met het sociaal-economische klimaat. Uiteraard dient veel aandacht te worden besteed aan de follow-up van de studies.

De COP geeft in deze studie m.i. niet alleen een basisplan voor de ontwikkeling van een sectoraal informatiemechanisme, maar ook de basis voor de planning van de gehele economie; een soort budgettering die voor de gehele volkshuishouding geldt. Een dergelijke planning, die een ernstige inbreuk in de vrije ondernemingsgewijze produktiestructuur kan betekenen, wordt niet overal met enthousiasme begroet.

Een duidelijk voorbeeld van dit gebrek aan enthousiasme is het commentaar van de Federatie Metaalen Electrotechnische Industrie (FME) op de COP-studie²⁾. De FME komt er rondweg voor uit dat het in ons economische systeem draait om het bestaan van de eigen onderneming, die er niet op uit is haar sector gezond of in stand te houden. „De structuur van het Nederlandse — en van het gehele ‚kapitalistische‘-bedrijfsleven is nu eenmaal zo, dat er niet primair in collectiviteiten, maar in individuele ondernemingen wordt gedacht”, schreef de FME naar aanleiding van de regeringsplannen over de Nederlandse Herstructureringsmaatschappij³⁾. Volgens de FME moeten we ons dan ook weinig voorstellen van de medewerking van de ondernemingen bij de inbreng van gegevens voor een sectoraal informatiemechanisme.

Zowel de COP als de FME spraken duidelijke taal. De COP ontwikkelde ideeën om via een optimale stroom van informatie *zowel* een particulier als een collectief belang te dienen. De FME ziet het gemeenschappelijk zijn van belangen niet of is bereid een hoge prijs te betalen voor een ondernemingsgewijze structuur waarbij het vallen en opstaan zo weinig mogelijk wordt geprogrammeerd. Het zou interessant zijn te weten welke prijs de gehele samenleving daarvoor moet betalen.

L.H.

¹⁾ *Structurele vernieuwing in sectoraal verband*, basisplan voor de ontwikkeling van een sectoraal informatiemechanisme, Den Haag, 1972.

²⁾ *Metalectro visie*, september 1972, blz. 13.

³⁾ *Metalectro visie*, oktober 1972, blz. 15.

Inhoud

Sectorale informatie	1081
<i>Drs. W. Siddré:</i> Burgerlijke economie (II)	1083
<i>Drs. J. van Helleman en R. de Koning:</i> Continuïteitsverbreking en accountantsverklaring	1084
<i>Drs. A. Jelsma:</i> Mogelijke gevolgen voor Nederland en met name voor Groningen van de Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap	1087
<i>Drs. H. B. M. Vroom:</i> Openbaar vervoer, een noodzaak of een nood-zaak?	1091
<i>Drs. P. C. Klaver:</i> Denemarken, het nieuwe EG-lid	1094
Mededelingen	1097
<i>Mr. J. J. Canter Cremers:</i> Nogmaals: regesrecht in cijfers	1098
Oost-Europa kroniek Oost-Westhandel en industriële samenwerking, door <i>Drs. R. Wetsteyn en Ir. F. Pindák</i>	1099
Boekbespreking Dr. J. Timmers: Geld en geldpolitiek, door <i>Prof. Dr. H. W. J. Bosman</i> ..	1102
Ontvangen publikaties	1103

ABONNEMENTSPRIJS ESB

Vele abonnees hebben aan het verzoek om over het tweede halfjaar 1972 extra abonnementsgeld te betalen voldaan. Daarnaast heeft de Internatio-Stichting als erkenning voor de voorlichtingswerkzaamheden van ESB een dotatie van f. 50.000 gedaan. De eerste zorg over het voortbestaan van ESB is hierdoor duidelijk verminderd. Desondanks zal bij ongewijzigde omstandigheden ESB over dit en het volgende jaar een exploitatietekort blijven vertonen. Het is daarom noodzakelijk de abonnementsprijs van ESB per 1 januari 1973 te brengen op f. 75 per kalenderjaar (inclusief 4% BTW: f. 78). De abonnementsprijs voor studenten blijft ongewijzigd, nl. f. 45 per kalenderjaar (inclusief 4% BTW: f. 46,80). De bedragen zijn exclusief de te berekenen portokosten voor verzending naar het buitenland.

Wij moeten nogmaals de hoop uitspreken, dat de abonnees de onvermijdelijkheid van deze abonnementsprijsverhoging inzien.

Er is nog een technische vraag. De abonnementenadministratie zal — als element van kostenbesparing — per 1 januari 1973 worden geautomatiseerd. Wij verzoeken u alvorens abonnementsgeld en contributie over 1973 over te maken nadere mededelingen af te wachten.

Directeuren NEI

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.

Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Postrekening no. 8408; bankrekening no. 25 50 56 877 bij Bank Mees & Hope NV te Rotterdam. Voor België: Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Burgerlijke Economie (II)

Assar Lindbecks essay bevat o.a. een beknopte evaluatie van de kritiek van Nieuw Links (NL) op de huidige economische orde¹⁾. Publicaties van NL-economisten als Baran, Sweezy, Mandel en Gorz vormen de basis van deze evaluatie. Lindbeck groepeerde de maatschappijkritiek van NL in zes punten.

Nieuw Links verwerpt het marktmechanisme als een allocatie-systeem van schaarse middelen. (Uiteraard wordt dit afhankelijk van de persoon wel wat genuanceerder gesteld). De overbekende zwakke plekken worden in dit verband herhaald: het marktmechanisme is niet in staat, simultaan volledige werkgelegenheid en prijsstabiliteit te garanderen bij een acceptabele inkomens- en vermogensverdeling. Ook wordt in dit verband steeds door NL gereleveerd het onvermogen van het marktmechanisme om aan externe effecten van de productie het hoofd te kunnen bieden zonder direct overheidsingrijpen.

Nieuw Links verwerpt een gecentraliseerd systeem van beslissingen nemen. Deze keuze vóór een gedecentraliseerd stelsel is — na het eerste punt van kritiek — misschien nogal verrassend, maar volgens NL zouden bij een gecentraliseerd systeem offers van economische subjecten gevraagd worden zonder dat men daarmee instemt of zelfs zonder dat men daaromtrent naar zijn mening is gevraagd. NL wil een „control of our own lives”.

Het marktmechanisme en decentralisatie bijten elkaar niet: integendeel. Hierop baseert Lindbeck zijn kritiek op NL; hij doet dat in de vorm van een tweetal stellingen: naarmate men decentralisatie meer apprecieert, zal men meer moeten

instemmen met het marktmechanisme en naarmate men sterker gekant is tegen bureaucratie moet men meer geporteerd zijn voor het marktmechanisme. Als NL enerzijds decentralisatie van beslissingen propageert, maar anderzijds soms fel ageert tegen gecentraliseerde bureaucratieën, dan ziet Lindbeck hierin een inconsistentie.

Nieuw Links verwerpt een stelsel waarin materiële prikkels, zoals winsten en relatieve beloningsverschillen, een rol spelen. Deze dienen te worden vervangen door morele „incentives”. Lindbeck werpt tegen, wat betreft de relatieve beloningsverschillen, dat er slechts één alternatief voor materiële prikkels bestaat en wel een stelsel waarin economische subjecten niet meer vrij in hun beroepskeuze zijn: de overheden beslissen dan wie wat gaat doen. Men kan zich wel afvragen of de huidige relatieve beloningsverschillen nu niet veel groter zijn dan dat ze op grond van het allocatiemechanisme zouden moeten zijn.

Nieuw Links verzet zich tegen de huidige structuur van de eigendomsverhoudingen en pleit voor een systeem, waarin de kapitaalgoederenvoorraad wordt beheerd door de gemeenschap. Nationalisatie van de fysieke kapitaalgoederenvoorraad betekent echter nog niet dat de inkomensongelijkheden die ontstaan uit een scheve verdeling van „human capital” worden weggewerkt. Daarvoor zijn, onder meer, progressieve belastingen op de opbrengsten van „human capital” nodig.

Nieuw Links verwerpt mededinging tussen personen en mededinging tussen bedrijven. Mededinging

strookt niet met het door NL gepropageerde maatschappijbeeld gebaseerd op vrijwillige, harmonieuze coöperatie. Als econoom onderkent Lindbeck duidelijk de voordelen van mededinging (in een of andere vorm). Mededinging stimuleert doelmatigheid, innovaties en aanpassingen van het productiepatroon aan de preferenties van de consument. Hij geeft echter toe dat NL-aanhangers mededinging afwijzen op grond van morele argumenten.

Nieuw Links acht het consumptieniveau van de gemiddelde burger te hoog. Het grensnut van goederen is nul of zelfs negatief. Er is zowel sprake van overconsumptie in absolute zin alsook in relatieve zin. In het laatste geval is het grensnut van de particuliere consumptie lager dan het grensnut van goederen, die voor de gemeenschap als geheel geproduceert worden.

Lindbecks boekje is goed geschreven; het prikkelt de lezer tot nadenken. Soms door middel van leuke uitspraken. Hierbij denk ik dan aan zijn opmerking dat NL kan worden beschouwd als een onderdeel van het marktmechanisme, in die zin dat NL bijdraagt tot het veranderen van (politieke) preferenties. „The wonders of the market system” schijnen zowel de belangen van NL te dienen alsook, in dit geval, die van de boekenwereld: 100 bladzijden tekst voor f. 19,50!

W. Sidré

¹⁾ A. Lindbeck, *The political economy of the New Left*, Harper & Row, 1971. Zie *ESB* van 27 september jl.

Continuïteitsverbreking en accountantsverklaring

DRS. J. VAN HELLEMAN
R. DE KONING*

Jaarrekeningen van ondernemingen zijn normaliter gebaseerd op de veronderstelling dat de bedrijfsuitoefening voor onbepaalde tijd zal worden voortgezet. Door de technologische ontwikkeling is in vele industriële ondernemingen het complex duurzame produktiemiddelen in verhouding tot de vlottende middelen sterk toegenomen. De aanwezigheid van relatief veel vaste activa, met daartegenover vaak voor een groot deel langlopende verplichtingen, heeft de veronderstelling van continuïteitshandhaving extra accent gegeven. Liquidatie van de onderneming of een deel daarvan, gaat immers meestal met zware boekverliezen op de vaste activa gepaard. Vooral bij speciale machines kan de boekwaarde (gebaseerd op „going-concern“-basis) belangrijk hoger zijn dan de liquidatiewaarde. De mogelijkheid is overigens echter ook niet uitgesloten dat op bepaalde activa een boekwinst geconstateerd kan worden. Hierbij kan men denken aan gunstig gelegen terreinen en gebouwen, die door verkoop in een meer rendabele richting kunnen worden aangewend. Bovendien moet bij continuïteitsdoorbreking ook rekening worden gehouden met het ontstaan van nieuwe verplichtingen, bijv. een afvloeiingsregeling voor het personeel.

Indien men bij continuïteitsdoorbreking of dreiging daarvan inzicht wil hebben in de financiële positie van de onderneming in kwestie, is een jaarrekening op „going-concern“-basis derhalve niet voldoende. Een jaarrekening gebaseerd op liquidatiewaarden zou dan wel het juiste inzicht kunnen geven. De moeilijkheid is echter, dat aan het moment waarop de continuïteitsverbreking vast komt te staan veelal nog een periode van „dreigende continuïteitsverbreking“ vooraf gaat en dat overigens de vaststelling van de liquidatiewaarden geen eenvoudige zaak is. De markt voor de betreffende objecten is vaak dun en de waarde is in sterke mate afhankelijk van toevallige gegadigden.

In dit verband scheidt het feit dat de accountant bij de jaarrekening een verklaring moet geven nog een extra probleem. Krachtens de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen (WJO, artikel 8, lid 2) moet iedere jaarrekening van een NV, coöperatieve vereniging, onderlinge waarborgmaatschappij en een rechtspersoon met coöperatief karakter (volgens de Wet Toezicht Kredietwezen), vergezeld gaan van een accountantsverklaring.

Deze verklaring kan zijn:

1. een goedkeurende verklaring: inhoudende dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid;

2. een „non-opinion“-verklaring: inhoudende dat de accountant zich van een oordeel over de jaarrekening onthoudt, met vermelding van de motieven die hem daartoe hebben geleid;
3. een afkeurende verklaring: inhoudende dat de jaarrekening geen getrouw beeld geeft van de werkelijkheid, met vermelding van de motieven die hem tot dit oordeel hebben bewogen.

Indien bij een jaarrekening, gebaseerd op „going-concern“-waardering, een goedkeurende verklaring wordt gegeven, betekent dit, dat de accountant van oordeel is dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie en de behaalde resultaten van de onderneming en dat de continuïteit is gewaarborgd. Wanneer op balansdatum onzekerheid zou bestaan over de duurzame voortzetting van de bedrijfsuitoefening, zodanig dat er sprake zou zijn van een dreiging van continuïteitsverbreking, kan de accountant daarom geen goedkeurende verklaring geven, doch zal hij in het algemeen een „non-opinion“-verklaring geven¹⁾. De accountantsverklaring houdt dus een oordeel over de getrouwheid van de verantwoording, alsmede over de gehanteerde waarderingsgrondslagen en daarmee indirect over de continuïteit van de onderneming in.

Enkele praktische problemen die zich in dit kader voordoen werden onlangs geïllustreerd door de gang van zaken rond de accountantsverklaring bij de jaarrekening van de in surséance van betaling verkerende Machinefabriek Reineveld NV te Delft. Hierop zal in de onderstaande beschouwing nader worden ingegaan.

Wanneer is er sprake van verbreking van de continuïteit?

Een onderneming is verbijzonderd op een deel van de maatschappelijke voortbrenging. Hieruit volgt dat van continuïteitsverbreking sprake is indien zij — om welke reden ook — ophoudt deze functie te vervul-

---

* De auteurs zijn wetenschappelijk medewerker resp. registeraccountant aan de NEH.

¹⁾ Wanneer de beëindiging van de continuïteit een feit is, hetgeen uit de omstandigheden of uit daartoe strekkende besluiten van de ondernemingsleiding kan worden afgeleid, kan men de vraag stellen of het nog zin heeft om met een Jaarrekening te komen of dat een financieel overzicht opgesteld na afwikkeling van de zaken niet beter zou zijn.

len²⁾). Oorzaken van verbreking van de continuïteit kunnen o.a. zijn:

- verlies van produktiemiddelen door natuurrampen, oorlogen e.d., waardoor de produktie technisch onmogelijk wordt, indien vervanging van de produktiemiddelen op korte termijn niet mogelijk is;
- financieringstekort, waardoor noodzakelijke bedrijfs-handelingen niet meer kunnen plaatsvinden;
- verlies van de afzetmarkt, waardoor uitoefening van de functie onmogelijk wordt;
- de wil van de eigenaars, gevormd door economische of door persoonlijke overwegingen.

Soms manifesteert de oorzaak van continuïteitsverbreking zich zeer plotseling (natuurrampen, faillissement van een belangrijke afnemer, overlijden van de leider/eigenaar van een klein bedrijf³⁾), doch vaak gaat aan de feitelijke continuïteitsverbreking een fase van dreigende continuïteitsverbreking vooraf (oplopende verliezen, bereiken van de top van het bankkrediet, stagnerende afzet e.d.).

Deze fase is bijzonder kritiek voor de onderneming, omdat bij de in deze periode te nemen beslissingen steeds het gevaar van continuïteitsverlies moet worden ingecalculleerd. Kritiek bovendien, omdat deze beslissingen zelf weer versterkend of verzachtend op het dreigende gevaar kunnen inwerken. Deze problematiek krijgt nog een extra accent als in deze fase van dreigende continuïteitsverbreking mededelingen naar buiten moeten worden verstrekt, bijv. in de vorm van een jaarverslag.

Deze situatie schijnt zich bij de machinefabriek Reineveld NV te Delft te hebben voorgedaan. Het jaarverslag over 1971 verscheen op 18 augustus 1972. Hoewel in mineur, bevat het geen enkele directe aanwijzing voor een bedreiging van de continuïteit. Integendeel, er is sprake van een veelbelovende uitbreiding van het assortiment chemische reinigingsmachines (blz. 4), van intensivering van de ontwikkeling van nieuwe types centrifuges (blz. 5), van verbeterde werkvoorbereiding en voortgangscontrole in de mechanische werkplaats (blz. 5) enz. Zes dagen later, op 24 augustus 1972, wordt evenwel surséance van betaling aangevraagd (zie *Het Financieele Dagblad (FD)*, 24 augustus 1972, blz. 1), waarmee tenminste een bedreiging van de continuïteit kenbaar wordt.

Waardering van activa en passiva bij continuïteitsverbreking

Bedrijfseconomische discussies over waarderingsgrondslagen spelen zich af binnen het kader van de „going-concern”-gedachte⁴⁾. Deze waarderingsregels zijn derhalve niet toepasbaar indien duurzame voortzetting van de bedrijfsactiviteiten niet is gewaarborgd.

Bij dreigende continuïteitsverbreking bestaat immers onzekerheid over de verdere aanwending van produktiemiddelen. Zolang deze onzekerheid bestaat, is het onmogelijk tot een doelmatige waardering van activa en passiva te komen. Deze is slechts mogelijk, indien over de aanwending van het bedrijf, of van de afzonderlijke produktiemiddelen een beslissing is genomen. Deze kan inhouden: voortgaan met het oude produktieproces, al dan niet in gewijzigde vorm, bij het opdagen van „onverwachte redding”, of verkoop van de afzonderlijke activa, ten einde in een ander produktieproces te

worden aangewend. In het laatste geval kunnen de activa worden gewaardeerd tegen verwachte verkoopopbrengst, onder aftrek van nog te maken verkoopkosten. De schatting van de verkoopopbrengsten zal de nodige problemen oproepen indien geen marktnoteringen aanwezig zijn en/of taxaties onmogelijk zijn, omdat de prijs bepaald wordt door „wat een gek ervoor geeft”. Bij beperkt aanwendbare machines zou waardering op schrootwaarde in aanmerking kunnen komen. Wat betreft de passiva zal een schatting moeten worden gemaakt van reorganisatiekosten, dan wel liquidatiekosten (waaronder kosten van eventuele afvloeiingsregelingen).

De accountantsverklaring bij continuïteitsverbreking

Wanneer de accountant een oordeel uitsprekt over de jaarrekening, houdt dat tevens een uitspraak over de aanvaardbaarheid van de gebruikte waarderingsmaatstaven in. Deze waarderingsgrondslagen moeten consistent worden toegepast, hetgeen wil zeggen, dat eenmaal gekozen waarderingsregels niet lichtvaardig gewijzigd mogen worden. Hiervoor is al uiteengezet, dat in een situatie van — dreigende — continuïteitsverbreking het echter onjuist zou zijn de gebruikelijke waarderingsgrondslagen te handhaven. Als de jaarstukken worden opgemaakt in een periode van onzekerheid over het al dan niet duurzaam voortbestaan van de onderneming kan de accountant onmogelijk een goedkeurende verklaring afgeven bij een jaarrekening die op „going-concern”-basis is opgemaakt, doch zal hij zich van een oordeel onthouden zolang de onzekerheid voortduurt. In dit geval moet er rekening mee worden gehouden, dat de verklaring van de accountant dat het voortbestaan van de onderneming onzeker is, ertoe kan bijdragen de levensduur te bekorten. Het afgeven van deze zgn. „non-opinion”-verklaring, zal niet dan na uiterst zorgvuldige afweging van de belangen van het maatschappelijk verkeer, de onderneming en de accountantsstand geschieden.

In dit kader moet de situatie bij Reineveld NV worden beoordeeld, ofschoon zich daar in die zin een novum voordeed, dat een aanvankelijk goedkeurende verklaring door een „non-opinion”-verklaring werd vervangen. Op 17 juli 1972 was door de accountant bij de jaarstukken van 1971 een goedkeurende verklaring afgegeven, die bij de op 18 augustus 1972 ge-

²⁾ Wij spreken van continuïteitsverbreking zodra het ophouden vaststaat. Wij laten daarmee buiten beschouwing de kortere of langere periode, waarin lopende zaken, als ware er nog een voortzetting van de continuïteit, worden afgewikkeld.

³⁾ De mogelijkheid tegen dergelijke risico's door verzekering of anderszins passende dekking te vinden, laten wij hier buiten beschouwing.

⁴⁾ Zie bijv. *Voorontwerp van beschouwingen naar aanleiding van de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen* door de commissies jaarverslaggeving van de Raad van Nederlandse Werkgeversbonden, het Overlegorgaan Vakcentrales en het Nederlands Instituut van Registeraccountants, d.d. 15 december 1971, blz. 8: „De commissies zijn van oordeel dat bij de hantering van waarderingsgrondslagen voor de balans ervan mag worden uitgegaan, dat de ondernemingsactiviteiten voor onbepaalde tijd zullen worden voortgezet, tenzij uit de doelstelling van de onderneming of uit een besluit van de ondernemingsleiding of uit omstandigheden duidelijk is dat een duurzame voortzetting van de activiteiten niet wordt nagestreefd of onmogelijk is”.

Alle bankzaken
65 vestigingen
in Nederland
Affiliatie te New York

(I.M.)

dateerde jaarstukken was gevoegd (jaarverslag verkrijgbaar vanaf 22 augustus 1972).

In de op 5 september 1972 gehouden aandeelhoudersvergadering deelde de president-commissaris mee, dat de accountant per 18 augustus 1972 (datum van het gepubliceerde jaarverslag) de volgende verklaring had afgegeven (blijkens *FD*, 7 september 1972):

„Wij hebben de jaarrekening over 1971 van Machinefabriek Reineveld NV gecontroleerd. De waardering der daarin vermelde activa en passiva is geschied op basis van continuïteit der onderneming. Na het afsluiten van onze controlewerkzaamheden hebben zich ontwikkelingen kenbaar gemaakt, welke de continuïteit in ernstige mate bedreigen. Zolang dientengevolge twijfel moet bestaan aan de aanvaardbaarheid van de toegepaste waarderingsgrondslagen moeten wij ons van een oordeel omtrent de jaarrekening van 1971 onthouden”.

Voorts werd nog medegedeeld dat zo aan de accountant toestemming tot publikatie van de verklaring van 17 juli 1972 zou zijn gevraagd, deze niet zou zijn verleend (*FD*, 7 september 1972). Uit de mededelingen valt af te leiden, dat in de periode 17 juli-18 augustus de dreiging van continuïteitsverbreking is ontstaan en dat de accountant op grond hiervan een oordeel over de toegepaste waarderingsgrondslagen niet meer verantwoord achtte.

Het afzonderlijk verlenen van toestemming tot publikatie van reeds eerder afgegeven verklaringen is dus niet zonder meer een formaliteit. In het ontwerp van nieuwe beroepsregelen voor registeraccountants⁵⁾ wordt aan het verlenen van deze toestemming dan ook de nodige aandacht geschonken. Hierin wordt bepaald dat voor openbaarmaking van een verklaring vooraf schriftelijke toestemming van de accountant vereist is (art. 140) en dat de accountant de onderneming van deze eis op de hoogte moet stellen (art. 141).

Wordt desondanks een verklaring openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming, dan moet de accountant de nodige maatregelen treffen die herhaling kunnen voorkomen en redres kunnen verzekeren (art. 145). Zo nodig kan de accountant overgaan tot een openbare mededeling indien door de publikatie een niet getrouw beeld van de werkelijkheid is opgeroepen. Voor een openbare mededeling is echter vooraf overleg met het bestuur van het NIVRA vereist (art. 51). Hoewel bovenstaande regeling van de publikatie van de accountantsverklaring een codificatie is van de thans reeds toegepaste goede praktijk, kan zij toch bijdragen tot grotere duidelijkheid op dit punt, zeker indien, naar mag worden verwacht, de regeling aan alle betrokkenen zal worden uiteengezet.

Nu de voorgestelde wijziging van de Regelen Beroepsuitoefening Registeraccountants zich in het stadium van een voorontwerp bevindt, willen wij van die gelegenheid gebruik maken, om een nuancering voor te stellen. Accountantsverklaringen moeten gedateerd zijn (art. 72). In vele gepubliceerde jaarverslagen heeft de accountantverklaring een andere datering dan het moment van publikatie. Dit wordt veroorzaakt door de omstandigheid dat het accountantsrapport met de daarin opgenomen verklaring vaak intern besproken wordt, voordat tot vaststelling van de te publiceren stukken wordt overgegaan, terwijl ook met druk- en verzendtijd van het jaarverslag moet worden rekening gehouden. Omdat ondertussen de omstandigheden kunnen zijn veranderd (zie Reineveld NV) moet de accountant toestemming tot publikatie van zijn verklaring geven. In feite is dan echter sprake van een nieuwe verklaring per publikatiedatum. Wij zouden er de voorkeur aan geven indien het (gepubliceerde) jaarverslag en de daarin opgenomen accountantsverklaring altijd dezelfde datum zouden dragen. Hierdoor zou worden bereikt dat ondernemingen, ook formeel, ten behoeve van de publikatie een verklaring zouden moeten vragen, naast de reeds in het rapport opgenomen verklaring.

Continuïteitsverbreking na publikatiedatum

De taak om mededelingen over de onderneming te doen ligt primair bij de ondernemingsleiding zelf en niet bij de accountant. De accountant heeft primair als taak financiële verantwoordingen van de directie op haar getrouwheid te toetsen. De praktijk van verslaggeving ontwikkelt zich snel. Ondernemingen waarvan de aandelen ter beurse zijn genoteerd volstaan steeds minder met publikatie van alleen een jaarverslag, doch komen daarnaast ook met tussentijdse berichten, halfjaarlijkse- en kwartaalberichten. In deze ontwikkeling past dat bij dreigende verbreking van de continuïteit, belanghebbenden daarvan op de hoogte worden gesteld. Omdat alleen al door deze mededeling de levensduur van de onderneming bekort kan worden, is het kenbaar maken daarvan een uitermate moeilijke beslissing, waar de leiding in het belang van alle betrokkenen echter niet omheen kan.

Als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer en van de ondernemingsleiding kan de accountant in de beslissingsvoorbereiding in dezen een nuttige functie vervullen, waarbij in conflictsituaties als ultimum medium de accountant met een mededeling naar buiten kan treden (art. 51), maar dan zijn we wel aangeland bij de uiterste grenzen van de taakvervulling van de accountant.

Drs. J. van Helleman
R. de Koning

Aanhangsel

Voorontwerp gedrags- en beroepsregels registeraccountants, uitgebracht 17 mei 1972 door de Commissie Herziening Beroepsregelen van de Orde Nederlands Instituut van Registeraccountants, met name de artt. 140-145.

Art. 140

Voor openbaarmaking van de verklaring van een registeraccountant is zijn voorafgaande toestemming vereist.

⁵⁾ Zie aanhangsel.

Mogelijke gevolgen voor Nederland en met name voor Groningen van de Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap

DRS. A. JELSMA*

Vooropgesteld moet worden dat op dit moment, noch van Britse noch van Gemeenschapszijde, een systematisch onderzoek is gehouden naar de mogelijke gevolgen van de toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de EG. Kwantitatieve prognoses van de directe invloed op het nationale inkomen door het optreden van schaalvoordelen, toegenomen mogelijkheden van specialisatie, produktiviteitsstijgingen ten gevolge van de intensivering van de mededinging enz., ontbreken geheel. Deze dynamische effecten van de economische integratie gaan uiteraard ook pas op langere termijn een rol spelen.

Inmiddels heeft echter de National Economic Development Council (bestaande uit vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en overheid) op 12 januari 1972 het besluit genomen dat voor de belangrijkste Britse industrieën — voor zover deze althans op directe of indirecte wijze beïnvloed worden door de toetreding tot de EG — voor de periode 1972 - 1977 een gedetailleerde analyse moet worden verricht naar de voordelen voor de betrokken industrieën. Het gaat hierbij om de volgende bedrijfstakken: machine- en staalindustrie; industrie voor elektronische apparatuur; autoindustrie; textielnijverheid; voedingsmiddelenindustrie; chemische nijverheid; papier- en kartonindustrie.

Naast de normale economische ontwikkelingstendenzen met betrekking tot de vraag, de productie, de investeringen en de buitenlandse handel zullen in het bijzonder ontwikkelingen ten aanzien van de verwachte winst en rentabiliteit voor deze periode worden onderzocht. Tevens zullen de gevolgen van tariefveranderingen en veranderingen ten gevolge van het opheffen van tariefbarrières in de beschouwing worden betrokken.

Op deze wijze hoopt men voor een periode van vijf jaren een sleutel of een serie sleutels te vinden voor de te volgen strategie op het gebied van vestigings- en uitbreidingspolitiek van het bedrijfsleven.

Goederenhandel

Met betrekking tot de goederenhandel van bovengenoemde bedrijfstakken met de overige negen landen van de nieuwe Europese Gemeenschap kan voor 1970 het overzicht¹⁾ worden gegeven als staat aangegeven in tabel 1. De eliminatie van de handelstarieven, die momenteel globaal gesproken gemiddeld 9 à 10% bedragen voor het Britse tarief op invoer uit de EG en gemiddeld ruim 7% voor het EG-tarief op invoer uit Engeland, zal in vijf fasen geschieden en moet in 1977 gerealiseerd zijn. Uit het overzicht blijkt duidelijk dat ondanks de momenteel bestaande tarieven de Europese Gemeenschap in haar vergrote vorm aan de ene kant en Engeland aan de andere kant al een heel sterke handelsrelatie hebben, die voor sommige producten procentueel zelfs meer dan de helft uitmaakt van de totale invoer, c.q. uitvoer van de betrokken producten.

Eén van de belangrijkste posten in de Britse uitvoer naar de Europese Gemeenschap nieuwe stijl (EGNS)

*) De auteur is directeur van het Economisch-Technologisch Instituut te Groningen. Dit artikel werd geschreven vóór het referendum over de toetreding van Noorwegen tot de EG. Desondanks leek het de redactie zinvol het artikel in *ESB* af te drukken.

¹⁾ *The Financial Times*, Colin Jones, Strong trade boost in both directions, 20 december 1971.

Art. 141

De registeraccountant is gehouden aan een ieder aan wie hij een verklaring geeft, duidelijk te maken dat openbaarmaking daarvan slechts met zijn voorafgaande schriftelijke toestemming is toegestaan.

Art. 142

Het is de registeraccountant verboden toestemming te verlenen tot openbaarmaking van een door hem gegeven verklaring aangaande de getrouwheid van een verantwoording, anders dan gelijktijdig en te zamen met de stukken waarop de verklaring betrekking heeft.

Art. 143

Het is de registeraccountant verboden toestemming tot openbaarmaking van een door hem gegeven verklaring te verlenen indien, hetzij door het tijdstip waarop de openbaarmaking geschiedt, hetzij door de inhoud van de gezamenlijk met de verklaring openbaar gemaakte stukken, aan de getrouwheid van het beeld van de werkelijkheid

afbreuk wordt gedaan.

Art. 144

Het is de registeraccountant verboden toestemming te verlenen tot openbaarmaking van een deel van zijn verklaring aangaande een jaarrekening, te zamen met het overeenkomstige deel van die jaarrekening, indien zijn verklaring ten aanzien van het openbaar te maken deel van de jaarrekening een verdergaande strekking heeft dan zijn verklaring aangaande de jaarrekening, of indien het openbaar te maken deel wat zijn toereikendheid betreft, niet voldoet aan de eraan te stellen eisen.

Art. 145

Indien openbaarmaking van de verklaring van een registeraccountant is geschied zonder zijn voorafgaande schriftelijke toestemming, is de registeraccountant, met inachtneming van het in artikel 51 gestelde, gehouden de maatregelen te treffen die kunnen dienen om herhaling te voorkomen en zo nodig redres te verzekeren.

Tabel 1. Britse handel met een vergrote EG a) in 1970

	Invoer		Uitvoer	
	Miljoen £	Aandeel van de EG a) in totale Britse invoer in %	Miljoen £	Aandeel van de EG a) in totale Britse uitvoer in %
Industriële producten	1.612	32,2	2.057	30,2
waarvan				
machinerieën	536	44,5	649	29,2
vervoermiddelen	167	56,0	290	27,0
chemische produkten	251	46,2	232	29,5
halfabrikaten	458	23,3	667	33,6
overige industriële produkten	200	34,9	219	30,0
Overige produkten	1.026	22,9	472	37,8
waarvan				
voedingsmiddelen	554	29,7	105	42,2
grondstoffen	190	13,9	140	51,4
brandstoffen	186	19,6	123	58,5
dranken	57	72,0	36	16,2
overige	39	18,0	68	22,6
Algemeen totaal	2.637	29,1	2.529	31,4

a) Omvat de zes EG-landen plus Noorwegen, Denemarken en Ierland.

wordt gevormd door de halfabrikaten, bestaande uit produkten van walserijen en non-ferrometalen. Van de £ 2 mrd. aan halfabrikaten ging in 1970 eenderde gedeelte naar de EGNS. Omgekeerd importeerde Engeland in dat jaar voor £ 458 mln. aan halfabrikaten uit de EGNS. De concurrentie op de internationale markt zal voor deze post ongetwijfeld nog heviger worden dan zij voor de aansluiting al was. Dit geldt eveneens voor de machinerieën (verwerking van metaal en bouw van elektrische en niet-elektrische machines), waarvoor Engeland zeer concurrentieel is. De invloed van het wegvallen van douanebeperkingen op de onderlinge handel zal voor beide partijen bij bovengenoemde produkten bestaan uit een min of meer gelijke kostenvermindering, zodat de mate van onderlinge mededinging voornamelijk bepaald zal blijven door de relatieve sterkte van de bedrijfstak in de betreffende landen.

Met betrekking tot de voedingsmiddelen hebben de negen landen van de EGNS een duidelijke voorsprong ten opzichte van Engeland. Overigens is op het gebied van de slachterijen en de tabaksnijverheid de concurrentie van Engeland aanzienlijk. Het exportpatroon ²⁾ van de provincie Groningen (naar schatting ongeveer f. 1 mrd. in 1970, exclusief aardgas) zag er in 1960 en 1965 in grote lijnen uit als staat aangegeven in tabel 2.

Tabel 2. Exportpatroon van de provincie Groningen

Bedrijfstak	Aandeel in exportpakket in %
voedingsmiddelen	25
landbouw	10
papiernijverheid	10
	(was in 1960 nog 15%)
chemische nijverheid	15
metaalprodukten, machinebouw,	
transportmiddelenindustrie	10
handel	12
vervoerbedrijven	4
diversen (glas-, kalk-, steenindustrie,	
textielnijverheid, schoeisel- en kleding-	
industrie, zoutwinning en overige industrieën)	14
Totaal	100

Het globale beeld dat uit tabel 2 naar voren komt, kan om tweeërlei redenen voor Groningen als positief worden gekenschetst.

a. Uit oogpunt van industriële expansie

Ongeveer eenvierde gedeelte van het exportpakket bestond in de periode 1960-1965 uit produkten van op verfijnde technologie steunende groei-industrieën (chemische nijverheid, machine-, ijzer- en staalindustrieën), terwijl drievierde gedeelte van dit pakket in die periode bestond uit produkten van de meer traditionele sectoren, van welke de groeiperspectieven in de ge-industrialiseerde landen op wat langere termijn en zeker op het vlak van de wereldhandel minder spectaculair zullen zijn. De indruk bestaat — en enige indicaties over recente exportcijfers van Groningen versterken deze indruk — dat het exportpatroon voor 1970 zich heeft gewijzigd ten gunste van de produkten van de expansieve sectoren (verhouding naar ruwe ramingen ongeveer $\frac{1}{3}$ - $\frac{2}{3}$).

Gegeven de te verwachten ontwikkelingen op het gebied van de petrochemie in Delfzijl en Eemshaven en op het gebied van de metaalnijverheid in verschillende delen van Groningen, kan worden aangenomen dat deze autonome groei zich voor deze bedrijfstakken op middellange en lange termijn zal voortzetten. In tabel 3 is de ontwikkeling van de personeelssterkte in de periode 1961-1971 voor deze takken van nijverheid vermeld.

Tabel 3. Personeelssterkte a) in de provincie Groningen

	Metallurgie	Machine-, ijzer- en staalindustrie	Chemische nijverheid
september 1961	4.983		3.358
september 1965	117	5.584	3.807
september 1968	714	5.715	4.215
maart 1971	921	6.059	4.395

a) Industriële ondernemingen met 10 en meer personen. Bron: CBS, *Maandstatistiek van de industrie + onderhandse gegevens*.

b. Uit oogpunt van exportontwikkeling op korte en middellange termijn

Van de landen van de Europese Gemeenschap richtte Nederland in 1966 het grootste aandeel van zijn nationale uitvoer op Engeland, namelijk 8,2%, gevolgd door Italië (4,8%), België (4,7%), Frankrijk (4,6%) en Duitsland (3,9%). Op korte termijn verwacht men in Engeland zelf per saldo een ongunstig betalingsbalans-effect voor de handel in industriële en landbouwprodukten ³⁾. Dit wordt onder meer veroorzaakt door het feit dat de Britse tariefdaling ten opzichte van de EG voor alle produkten te zamen groter is dan omgekeerd, terwijl tevens het gemeenschappelijke buitentarief van de EG, waarbij Engeland zich zal aanpassen, lager is dan het huidige Britse tarief, wat — in combinatie met de reeds door de EG gesloten handels- en associatieakkoorden — zal resulteren in een eenzijdige tariefverlaging ten opzichte van derde landen.

Voor de Groninger produkten van de landbouw ⁴⁾, van de voedingsmiddelenindustrie en van de chemische nijverheid (te zamen ongeveer 50% vormend van het exportpakket van Groningen) liggen in ieder geval op de korte termijn reële kansen op de Engelse markt mits de ontwikkelingen goed in het oog worden gehou-

²⁾ Regionale Rekeningen 1960 en 1965, delen 2: Input-outputtabellen.

³⁾ *Wilson White Paper 1970: The United Kingdom and the European Communities, an economic assessment*, Londen, 1970.

⁴⁾ Lord Walston, *Farm gate to Brussels*, Londen, 1970.

den en slagvaardig wordt gereageerd op de nieuwe situatie. Voor de industrie van metaalproducten, machinebouw en transportmiddelen zijn eveneens expansiemogelijkheden aanwezig, maar deze variëren van produkt tot produkt, terwijl de concurrentie vermoedelijk in het algemeen erg zwaar zal zijn.

Een zorgvuldige doorlichting van de afzonderlijke posten van de internationale handel over een reeks van jaren zou systematisch ondernomen moeten worden om optimaal geïnformeerd te zijn over de te verwachten handelspatronen bij de Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap⁵⁾. Hoe de situatie zich op middellange en lange termijn zal ontwikkelen, hangt van een veelheid van factoren af, zoals bijv. van de mate van specialisatie binnen de verschillende sectoren, van de mate van het op elkaar ingespeeld raken met name in het kader van de technologische samenwerking binnen de EGNS, van de mate van groei-kracht en van expansiedrang van de Engelse en Europese industrieën.

Over de groei van de Britse economie en van de economie van de Europese Gemeenschap in het verleden worden in het volgende punt nog enige gegevens verstrekt.

Enige vergelijkende cijfers van Engeland versus de zes landen van de Europese Gemeenschap⁶⁾

Tabel 4. Demografische gegevens

	1960	1965	1970 a)
Bevolking (x 1.000)			
EG	172.232	182.547	190.120
Engeland	52.559	54.520	55.850
Beroepsbevolking (x 1.000)			
EG	74.119	75.165	75.116
Engeland	24.774	25.750	25.284

a) Zeer voorlopige cijfers.

Tabel 5. Macro-economische gegevens (mrd. dollars; lopende prijzen)

		1960	1965	1970 a)
Bruto nationaal produkt tegen marktprijzen in lopende prijzen	EG	191	310	450
	Engeland	72	100	115
Nationaal inkomen	EG	149,7	240,6	360
	Engeland	58,6	80,4	88
Lonen, salarissen, sociale lasten	EG	86,0	149,6	225
	Engeland	42,5	59,5	68
Consumptie van gezinshuishoudingen	EG	115,3	184,4	270
	Engeland	47,3	64,0	71
Bruto investeringen in vaste activa	EG	42,3	74,4	110
	Engeland	11,5	17,7	20
Uitvoer van goederen en diensten	EG	38,3	60,6	100
	Engeland	14,4	18,3	25
Invoer van goederen en diensten	EG	35,3	58,0	95
	Engeland	15,6	19,2	26

a) Zeer voorlopige cijfers.

Uit de tabellen 4 en 5 kan worden afgeleid dat de mate van groei van de zes landen van de EG in de afgelopen tien jaren over de gehele linie veel groter is geweest dan die van Engeland afzonderlijk. Dit komt het duidelijkst tot uitdrukking wanneer men uit het bovenstaande overzicht de bruto-investeringen in vaste activa als een percentage neemt van het bruto nationale

produkt tegen marktprijzen. Men krijgt dan een soort bruto investeringsvoet die een indicatie geeft van de groei van de produktiviteit⁷⁾ (zie tabel 6).

Tabel 6. Bruto investeringsvoet (gemiddeld)

	1960	1965	1970
EG	22%	24%	24%
Engeland	16%	18%	17%

De relatief lage Britse binnenlandse investeringen worden beschouwd als één van de belangrijkste oorzaken van de trage groei van het nationale produkt vergeleken met dat van de EG. Wordt 1960 op 100 gesteld dan is de index van het bruto nationale produkt in 1970 voor de EG 235 en voor Engeland 160. Bovenstaande gegevens zijn zeer globaal in die zin dat ze voor de volkshuishoudingen in hun totaliteit gelden en niet voor afzonderlijke bedrijfstakken. Toch zijn deze cijfers waardevol, vooral als ze gesteund worden door andere gegevens. Zo vermeldt het *National Institute Economic Review* van mei 1968 een overzicht van exportprijzen in een aantal landen. Is 1960 = 100, dan is de index voor 1967 van Frankrijk: 109, van Italië: 98, van West-Duitsland: 111 en van Engeland: 116. Ook hier dus weer een ongunstiger ontwikkeling vergeleken met die van de landen van de EG.

Gebrek aan exportgerichtheid, tot uiting komend in het afwentelen van prijsstijgingen op de uitvoer, een trage economische groei, een zwak en onstabiel betalingsbalanssaldo, al deze elementen wijzen erop dat het Europese (en dus ook het Groningse) bedrijfsleven in principe althans een goede start zou kunnen maken bij de verruiming van de Euromarkt. Daar staat echter tegenover dat de loonkosten per eenheid produkt in de nijverheid en de consumptieprijzen in de Europese Gemeenschap de laatste jaren aanzienlijk zijn gestegen, gemiddeld iets meer dan in Engeland, wat uiteraard een nadelig effect zal hebben op de concurrentiekracht. Wat het uiteindelijke resultaat per saldo zal zijn, verschilt van bedrijfstak tot bedrijfstak en hangt — naast de relatieve kosten- en prijsontwikkeling en de mate van produktiviteitsstijging — af van factoren als leveringsmodaliteiten, diensten na verkoop, kortom „export mindedness”⁸⁾.

Buitenlandse investeringen

Tot dusver is het aspect van de buitenlandse inves-

⁵⁾ Een poging tot een zekere mate van kwantificering is gedaan door het Centrum voor Economische Studiën in Leuven in zijn studie: *Het Verenigde Koninkrijk in de EEG? Voor- en nadelen voor de Belgische economie*. Uitgegeven bij de Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen-Utrecht, 1970.

⁶⁾ Nationale Rekeningenpublicaties van het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen en diverse paragrafen van het *Statistical Yearbook* van de Verenigde Naties.

⁷⁾ Men moet hier overigens erg voorzichtig mee zijn. Berekeningen van enige auteurs hebben aangetoond dat in sommige gevallen — afhankelijk van de toegepaste schattingsmethode — netto investeringsgegevens gebruikt zouden moeten worden. Zie A. Lamfalussy, *The United Kingdom and the Six*, Macmillan, Londen, 1963, en E. F. Denison, *Why growth rates differ; postwar experience of nine western countries*, The Brookings Institution, Washington DC, 1967.

⁸⁾ G. F. Ray, *Export Competitiveness: British Experience in Eastern Europe*, *National Institute Economic Review*, mei 1966.

teringen in Nederland nog niet in de beschouwing betrokken. Het Centraal Planbureau constateert in zijn publikatie *De Nederlandse economie in 1973*, deel I op blz. 26, dat de directe investeringen, vooral die van de Verenigde Staten, de laatste jaren zijn toegenomen.

De daaromtrent beschikbare gegevens wijzen onder meer op een belangrijke herverdeling van directe investeringen door Amerika ten gunste van de EG-landen⁹⁾. Binnen de EG-landen blijkt vooral Nederland een sterke aantrekkingskracht te hebben uitgeoefend op Amerikaans kapitaal. In de periode 1962 - 1965 bedroegen de directe investeringen van de Verenigde Staten in België en Nederland resp. 1,7% en 2,2% van het totaal der investeringen in die landen, tegenover 1% in de overige EG-landen. De invoer van het particuliere structurele buitenlandse kapitaal, dat grotendeels betrekking heeft op directe investeringen in Nederland, bedroeg in de periode 1961 - 1967 gemiddeld ongeveer f. 600 mln.¹⁰⁾ per jaar. In de jaren 1968 t/m 1970 liepen deze investeringen van het buitenland in Nederland op tot resp. f. 1.260 mln., f. 1.510 mln. en f. 2.130 mln. Een aanzienlijke stijging dus. In tabel 7 wordt de geografische spreiding van deze buitenlandse directe investeringen in Nederland gegeven voor de jaren 1968 t/m 1970.

Tabel 7. Directe investeringen van het buitenland in Nederland

	1968	1969	1970 a)
	x f. 1 mln.		
Verenigde Staten	622	799	811
Europese Gemeenschap	201	412	577
Overige ontwikkelde landen	343	270	648
Ontwikkelingslanden b)	97	30	90
Totaal	1.263	1.511	2.126

a) Voor 1970 voorlopige cijfers.

b) Hiertoe worden gerekend: Azië (met uitzondering van Japan en China); Latijns-Amerika; Afrika (behalve Zuid-Afrika); Spanje, Griekenland, Turkije en Zuid-Slavië.

Van 1969 op 1970 hebben vooral de overige ontwikkelde landen gezorgd voor een forse stijging van de directe investeringen in ons land. Hun aandeel in de totale invoer van structureel buitenlands kapitaal steeg van bijna 18% in 1969 naar ruim 30% in 1970. Het grootste aandeel hadden de Verenigde Staten hoewel dit terugliep — bij een geringe absolute toename — van bijna 53% tot 38%. Het aandeel van de EG-landen bleef in de periode 1968 t/m 1970 onveranderd op 27%.

Overziet men de buitenlandse vestigingen in de provincie Groningen naar land van herkomst, die zich in de periode 1960 - 1970 in de provincie gevestigd hebben, dan krijgt men de volgende geografische verdeling op basis van het aantal werkzame personen in 1969 ten opzichte van het totaal der werkzame personen in de buitenlandse vestigingen:

Verenigde Staten	43%
Zweden	29%
Zwitserland/Nederland	23%
Duitsland	3%
Denemarken	2%
	100%

Uit dit overzicht blijkt duidelijk dat Amerika voor de provincie Groningen een uitermate belangrijke rol heeft gespeeld bij de vestiging van buitenlandse bedrijven. Dit geldt eveneens voor de landen Zweden en Zwitserland die te zamen zelfs iets meer dan de helft van het aantal werkzame personen in die periode voor hun rekening

hebben genomen. In het investeringsoverzicht behoren deze laatstgenoemde landen tot de categorie: „Overige ontwikkelde landen”. Directe investeringen van landen binnen de EG hebben zich in deze periode niet voorgedaan afgezien van een Duitse investering in 1963.

Wat de consequenties zullen zijn van de Europese Gemeenschap nieuwe stijl op de vestigingsactiviteiten in de provincie Groningen laat zich uiteraard in het geheel niet voorspellen. Zonder een zorgvuldige analyse van de vestigingsoverwegingen van de Nederlandse en in dit geval in het bijzonder van de buitenlandse ondernemingen in de afgelopen periode kan hier slechts theoretische casuïstiek worden bedreven. Primair zou het dan ook gewenst zijn een dergelijk onderzoek branchegewijs op te zetten; ten einde het inzicht te verdiepen van een ieder die zich met acquisitie bezighoudt.

Op het eerste gezicht ziet het ernaar uit dat Groningen van de vergroting van de EG eerder vestigingsnadelen dan -voordelen zal ondervinden.

Het Amerikaanse bedrijfsleven

Waren Amerikaanse bedrijven voorheen geneigd zich in de EG te vestigen uit overwegingen van doorbreking van de tariefbarrière, dan had vestiging in Nederland, c.q. Groningen een extra aantrekkingskracht boven de rest van de EG door het taalvoordeel (Nederland was in de oude EG het meest toegankelijk wat de Engelse taal betreft). In de nieuwe constellatie zal het taalvoordeel minder expliciet naar voren komen, terwijl factoren als bijvoorbeeld goedkope energievoorziening, aanwezigheid van grondstoffen, halffabrikaten in directe omgeving of via buisleidingen snel beschikbaar, aanwezigheid van een gevarieerde beroepsbevolking en uiteraard aanwezigheid van een variabel pakket vestigingsfaciliteiten, een steeds belangrijker rol zullen gaan spelen.

Het Zweedse bedrijfsleven

Ten aanzien van Zweden is de zaak minstens even gecompliceerd. De toetreding van Noorwegen en Denemarken tot de EG zal ongetwijfeld gevolgen hebben voor de vestigingspolitiek van het Zweedse bedrijfsleven. Overweegt men vestiging binnen de EGNS uitsluitend en alleen uit oogpunt van doorbreking van de tariefbarrière, dan ligt een Zweedse preferentie voor Noorwegen en Denemarken voor de hand. Spelen daarnaast transportkosten een belangrijke rol en is de afnemerskring voornamelijk gelegen in West-Europa, dan blijft Groningen een aantrekkelijke vestigingsplaats voor Zweden.

Door de verruiming van de EG zal de ligging van Groningen geografisch aanzienlijk minder perifeer worden wat psychologisch een gunstig effect zal kunnen hebben op vestiging van die bedrijven die hun afnemers zowel in Noord- als in West-Europa vinden. Het blijft echter de vraag of — nu bedrijfseconomische overwegingen door verruiming van het aantal potentieel beschikbare vestigingsplaatsen straks vermoedelijk een nog grotere invloed zullen uitoefenen dan vroeger — het Nederlandse areaal aan vestigings- en premieregelingen voldoende flexibel en concurrerend zal zijn om het hoofd te kunnen bieden aan de nieuwe situatie.

A. Jelsma

⁹⁾ J. H. Dunning, Foreign capital and economic growth in Europe in *Economic Integration in Europe* (G. R. Denton, ed.), Weidenfeld en Nicolson, Londen, 1969.

¹⁰⁾ Diverse jaarverslagen van de Nederlandsche Bank NV.

Openbaar vervoer, een noodzaak of een nood-zaak?

Op het ogenblik kan men de mening beluisteren dat het openbare personenvervoer gestimuleerd moet worden omdat, wanneer het particuliere autovervoer in dezelfde mate blijft toenemen als nu het geval is, er een uitzichtloze situatie zal ontstaan.

Anderen daarentegen zijn van mening dat men de automobilist niet tegen zijn wil mag dwingen om het openbare vervoer te gaan gebruiken. De vrije keuze valt kennelijk uit ten gunste van de eigen auto en men mag dan in dit keuzemechanisme niet zo maar ingrijpen.

Aanhangers van beide standpunten zijn het er echter wel over eens dat de automobilist naast zijn eigen lasten, vaste en variabele, ook milieuvervuilingskosten zou moeten gaan betalen. En zelfs dan menen de voorstanders van de auto dat de keuze nog ten gunste van het autovervoer zal uitvallen.

Toch zal men mijns inziens de lasten van de milieuvervuiling ongaarne vrijwillig dragen, immers de huidige lasten zouden al veel te hoog zijn, hetgeen wordt verdedigd met het feit dat niet alle gelden uit wegenbelasting en wegenopbrengsten worden aangewend voor het wegvervoer, ja zelfs niet uitsluitend voor verkeersdoeleinden. Voor hetzelfde geld kan men stellen dat de automobilist in het geheel niet of in zeer geringe mate betaalt voor alle maatschappelijke lasten die mede of uitsluitend door hem worden veroorzaakt. Naast de reeds genoemde milieukosten denk ik hierbij bijvoorbeeld aan ongevallenkosten, zoals ziekenvervoer, outillage in het ziekenhuis, revalidatie, arbeidsverzuim en daarnaast aan congestiekosten, zoals verloren tijd in het productieproces en zelfs kosten als vermijdbare verspillingen van schaarse brandstoffen door een minder dan optimaal mogelijk verbruik. Ook veiligheidsvoorzieningen moeten betaald worden! En zo zijn er nog veel meer maatschappelijke nadelen aan het ontstaan waarvan de automobilist bijdraagt zonder ervoor te betalen!

De grootte van al deze bedragen is zeer moeilijk vast te stellen, maar men neemt steeds meer initiatief om ook deze te benaderen. Het blijkt dat de bedragen zeer hoog zijn: de automobilist betaalt kennelijk niet voldoende. Andere lasten drukken niet op de automobilist terwijl deze wel medeveroorzaker is van het ontstaan ervan. Ik denk dan bijv. aan de zeer dure overgangsbeveiligingsinstallaties bij de NS, die in feite door de treinreizigers worden betaald!

Ook komt het me voor dat van een zuivere objectieve keuze der individuen geen sprake is; het blijkt namelijk dat de doorsnee-automobilist uitsluitend de variabele kosten, zoals benzine en olie in beschouwing neemt, terwijl hij vergeet dat afschrijving, rente, belastingen, verzekeringspremie en verkeersboetes ook door hem moeten worden betaald. En dat men inderdaad vaak direct-costing-beginselen huldigt moge blijken uit de steeds populairder wordende tweede auto: ondanks het feit dat mede door hoge vaste lasten en weinig kilometers de kostprijs zeer hoog is, valt de keuze toch uit voor de tweede auto ten nadele van „af en toe” een taxi, hetgeen toch goedkoper zou zijn. Men vergelijkt dus kennelijk benzinekosten en taxiprijs en concludeert dan dat de taxi duurder is.

Nogmaals: een vrije keuze tussen de alternatieven lijkt me gezond, mits iedereen op grond van prijs- en

kwaliteitsverschillen, welke laatste nu nog ten nadele van het openbare vervoer werken, een objectieve rationele keuze maakt.

Het openbare vervoer zal terrein winnen, lijkt mij, naarmate de ergernis over de congestie in de steden toeneemt. Door een toegenomen gebruik ervan ontstaan meer mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering; ik doel hier op frequentietoename, snelheidvergroting, meer zitcomfort en dergelijke. Genoemde verbeteringen lokken dan weer nieuwe gebruikers aan.

Tegenstanders stellen wel eens: „Het openbare vervoer moet eerst maar eens tonen dat het sneller, beter en comfortabeler is dan de auto”; het lijkt me echter dat zijzelf genoemde demonstratie belemmeren. Geef het openbare vervoer een kans en gebruik nu de auto eens op dezelfde momenten als vroeger het openbare vervoer: namelijk op stormachtige dagen, op onherbergzame trajecten, bij nacht en ontij. Bij rustige privé-tochtjes langs 's-Heren wegen blijft de auto natuurlijk het meest geschikt.

Dat ik een en ander alleen maar realiseerbaar acht door zachte dwang van overheidszijde in de vorm van een verzwaaring van de lasten der autorijders en een aantal faciliteiten voor het openbare vervoer komt door twee factoren:

- de prijsvorming is nu onzuiver doordat de vragers iets krijgen aangeboden tegen een prijs die aanbieders (i.c. de maatschappij) niet zouden moeten accepteren;
- maatschappelijke (vaak lange-termijn) belangen wijken vaak af van privé-belangen (op korte termijn).

Als nu door overheidstoedoen alle maatschappelijke lasten worden doorberekend in die sectoren van vervoer die ervoor aansprakelijk zijn, komt het me voor dat een objectievere keuze mogelijk gaat worden, die op lange termijn wel eens meer doordacht zou kunnen blijken te zijn.

Om nu de bevordering in de praktijk van het openbare vervoer te realiseren via evolutie en niet via revolutie lijkt me een aantal maatregelen in enige grote steden zinvol.

Te denken valt dan bijv. aan parkeertarieven die hoger worden naarmate men het stadscentrum nadert, aparte rijbanen en verkeersfaciliteiten voor het openbare vervoer, vervoersmonopolie in een bepaalde straat of wijk samen met bijv. taxi's en voorzichtig enige kwalitatieve verbeteringen voor zover de middelen dat toelaten.

Voor de tegenstanders van deze vergaande inmenging in datgene wat zij een privé-aangelegenheid vinden het volgende: als het particuliere autoverbruik en de bevolking flink blijven doorgroeien, komt er een moment dat we allen stilstaan, en dat is dan geen privé-aangelegenheid meer. Ook het toenemende aantal verkeersslachtoffers „te danken aan het autoverkeer” is, omdat we er bijna allen wel mee te maken hebben gehad, geen privé-zaak meer.

Dit in overweging nemende lijkt het me geen onverstandige maatregel om het openbare vervoer te stimuleren en de automobilisten hieraan voorzichtig te laten bijdragen in de vorm van bepaalde heffingen.

H. B. M. Vroom

**De keuze van
uw computersysteem
is veel te belangrijk
om deze advertentie
niet te lezen**

- 1 .....
- X 2 SIEMENS COMPUTERS
- 3 .....
- 4 .....
- 5 .....

Als uw huidige computersysteem aan vervanging toe is, wilt u naar alle waarschijnlijkheid veelzijdig geïnformeerd zijn. Want het kiezen van een andere computer is een zaak van grote importantie. Een zaak met verstrekkende gevolgen. Dat weet u zelf beter dan wie ook. Vanwaar dan deze advertentie? Omdat we willen voorkomen dat u Siemens Computers onverhoopt buiten uw beschouwingen houdt. Uw beschouwingen die de keuze van een computersysteem uiteindelijk mede bepalen. Er bestaan tenslotte grotere computerconcerns. Toch zijn wij in Europa leverancier van 1800* installaties. De meeste ter vervanging van een ander merk. Het geavanceerde computerconcept en de persoonlijke inzet van onze specialisten was in al die 1800 gevallen het juiste antwoord voor die specifieke automatiseringsproblemen. Wij zullen u meer vertellen.

Over Hardware. Siemens bracht als eerste de volledig getransistoriseerde computer, gebruikte monolieten om de betrouwbaarheid te vergroten, en ook de in 1969 geïntroduceerde Virtuele geheugentechniek behoort tot het geavanceerde technische concept. Daarom stonden Siemens Computers niet alleen op de Olympische Spelen in München. Ook bij gerenommeerde Nederlandse ondernemingen en overheidsinstanties. Voor voorraadbeheer en productiebesturing, voor telecommunicatie en berichtenverkeer, voor planning en administratie, voor databank en informatie retrieval systemen. Kortom voor alle mogelijke toepassingen, groot of klein.

Over Software. Ons geavanceerde computerconcept steunt op diepgaande toepassingskennis. Onze software benut de technische mogelijkheden van de hardware volledig. De operating systems voor Reële geheugentechniek en die voor Virtuele geheugentechniek verschaffen U de toegang tot efficiënt computergebruik. Tevreden zijn wij nog niet, daarom geven wij aan research iedere werkdag drie miljoen uit.

Over Compatibiliteit. Siemens biedt compatibiliteit in produkt en in organisatie. Dat kan door de opzet van het systeem. Want wat programmeertalen, informatiedrager, systeemontwerp en apparatuur betreft, is het systeem compatibel met dat van de grootste leverancier.

Over Service. Vertrouwen winnen en behouden is het principe van het gehele Siemens concern. Daarom besteedt Siemens zoveel aandacht aan haar service-organisatie. Aan de overdracht van toepassingskennis. Aan opleiding van personeel. Aan hulp bij het programmeren. En niet in de laatste plaats aan een doeltreffende assistentie in moeilijke situaties. U zult wel willen aannemen dat vanuit deze gedachte onze technische dienst uitstekend functioneert. Dat wij garanties als een minimum verplichting beschouwen. En dat Siemens graag zorgt voor een gedegen opleiding van Uw personeel. Dat is geëngageerde ondersteuning van Uw computer-project.

Moge dit voorlopig voldoende zijn om Siemens Computers in uw beschouwingen te betrekken. Maak eens een afspraak met onze specialisten. Zij kunnen u dan ook, om het beeld compleet te maken, de gunstige prijs-/prestatieverhouding van ons systeem aantonen. Met keiharde cijfers.

Siemens Nederland N.V.
Afdeling Datasystemen, Postbus 1068, Den Haag.

Siemens computers
Europees antwoord
op de vraag naar
integrale automatisering

* elke dag komt er meer dan één bij.

Denemarken, het nieuwe EG-lid

DRS. P. C. KLAVER*

Het Deense volk heeft op 2 oktober jl. met ruime meerderheid besloten de EG binnen te gaan. Een gebeurtenis, die vooral na het Noorse „nee” veel aandacht heeft gekregen. Niet omdat Denemarken zelf zo vreselijk belangrijk is als lid van de EG, maar wel omdat het Deense „ja” als een uiting van vertrouwen in de toekomst van de EG wordt gezien. De behoefte hieraan is vooral opgekomen na het teleurstellende resultaat van het Noorse referendum. In een commentaar hierop heeft Dr. S. Mansholt in een interview verklaard dat het afwijzende antwoord van Noorwegen ons, de EG, met beide benen op de grond doet terechtkomen. Hierbij doelde hij op tekortkomingen op sociaal-economisch, op economisch-democratisch en op politiek gebied. De EG was voor de Noren niet aantrekkelijk genoeg. De Denen dachten er anders over. In het onderstaande wordt geschetst hoe de gedachtenvorming over de EG in Denemarken zich heeft ontwikkeld, welke argumenten door welke groeperingen werden gebruikt en hoe de uitslag uiteindelijk werd, met de eerste reacties hierop.

Al ruim tien jaar discussie over de EG

De aanvraag van het EG-lidmaatschap is voor de Denen een vrij natuurlijke reactie geweest op dezelfde stap van Engeland. Precies dezelfde situatie heeft zich in 1961 voorgedaan. Sinds die tijd heeft het eventuele EG-lidmaatschap in ruime mate gespreksstof geleverd.

Het Deense verzoek om de Gemeenschap binnen te mogen gaan is evenwel niet alleen gebaseerd op de wens om Engeland hierin te volgen. Ook al zijn de Engelsen zeer belangrijke handelspartners. Van de Deense export gaat 18,9% naar Engeland, terwijl 14,0% van de import daar vandaan komt (1970 cijfers). Voor de EFTA heeft het vertrek van Engeland, en van Ierland, naar de EG tevens ingrijpende gevolgen, hetgeen het volgen van de Engelsen naar de EG natuurlijk wel gemakkelijker maakte. Er zijn echter andere alternatieven geweest: het in de EFTA blijven, of het treffen van een vrijhandelsafpraak met de EG, al dan niet gecombineerd met het — opnieuw — opgang brengen van de Scandinavische samenwerking in het NORDEK.

Het alternatief EG is gekozen, vooral om de voordelen van samenwerking op economisch gebied en van rationele arbeidsverdeling, tot uitdrukking komend in de toename van welvaart. Samenwerking op politiek terrein heeft bij deze keuze geen rol gespeeld. Hierover straks meer. Eigenlijk is de vraag altijd geweest:

„Hoe komen we in de EG”. Een publieke afweging van bijv. de alternatieven EG, vrijhandelsafpraak met de EG en het NORDEK heeft nooit plaatsgevonden. Wel is Denemarken samen met Noorwegen, Zweden, Finland en IJsland in een overlegsituatie geweest om te bezien of het nauwere Scandinavische samenwerken in het NORDEK tot de mogelijkheden zou behoren. Dit overleg is op niets uitgelopen. Boze tongen beweren dat Noorwegen en Denemarken ten tijde van dit overleg al meer met hun gedachten bij de EG waren.

De EG-discussie is vooral het laatste jaar zeer heftig geweest. Een stroom van publikaties is over het hoofd van het Deense volk uitgestort. Tot aan de laatste dag voor het referendum. Zeer lezenswaardig zijn bijv. de serie publikaties in „EF-biblioteket” en de grote hoeveelheid informatie, verschaft door het „markedssekretariat”, het officiële voorlichtingsorgaan van de EG. De meningsvorming en meningsuiting is zeker niet beperkt gebleven tot politieke partijen, vakbonden en werkgeversorganisaties. Het gehele Deense volk heeft eraan mee gedaan, gestimuleerd door pers, radio en tv.

Deze betrokkenheid kan voor een deel worden verklaard uit de wettelijke regeling omtrent het toetreden tot de EG. In de grondwet staat namelijk dat beslissingen over het overdragen van een deel van de nationale soevereiniteit aan een supranationale organisatie alleen dan kunnen worden genomen als een $\frac{5}{6}$ meerderheid van het „Folketinget” (het Deense parlement; Denemarken heeft slechts één Kamer) ermee instemt. Als er wel een meerderheid is zonder dat deze de genoemde $\frac{5}{6}$ grens haalt, dan dient er een referendum te worden gehouden. Er is geformuleerd aan welke voorwaarden het referendum-resultaat moet voldoen als het voorstel wordt verworpen: de meerderheid van de uitgebrachte stemmen moet tegen zijn, terwijl deze meerderheid tevens 30% of meer van het totaal aantal stemgerechtigden moet uitmaken. En aangezien duidelijk was dat in het Folketinget geen $\frac{5}{6}$ meerderheid te vinden zou zijn voor het voorstel het EG-lidmaatschap aan te vragen, betekende dit dat de beslissing door het volk zelf zou moeten worden genomen.

Waarom bij de EG?

„Eigenlijk merkwaardig dat het ministerie van Kerkzaken niet bij de onderhandelingen wordt betrokken,

---

* De auteur is bedrijfseconomisch medewerker van Calpam Nord i/s in Denemarken.

nu er zoveel wordt gebaseerd op geloof", aldus Prof. P. Nyboe Andersen, in *Danmarks Vej - ja til EF*. Deze uitspraak van de voormalige Deense EG-minister wordt gretig geciteerd door een fel tegenstander, P. Overgaard Nielsen in zijn boekje *Derfor Dansk Nej til fællesmarkedet*. Om te bewijzen dat zelfs voorstanders moeten toegeven dat hun calculaties gebaseerd zijn op toekomstbeschouwingen, waarin zoveel onzekerheid zit verborgen dat geloof een grote rol gaat spelen bij de beantwoording van de vraag: „ja eller nej”. EG-tegenstanders hebben deze onzekerheid altijd gebruikt tegen alle argumenten van hun tegenvoetters.

Ik zal nu enkele onderwerpen bespreken, die een belangrijke rol gespeeld hebben bij de EG-discussie, voorzien van commentaar van zowel voor- als tegenstanders.

Landbouw

Landbouw is nog altijd een belangrijke bron van inkomsten, alhoewel van afnemende omvang. De bijdrage tot het nationale inkomen bedroeg in 1970 8% tegen 15% in 1960. De exportbijdrage is relatief echter groter: 25% van de huidige Deense export komt voor rekening van de landbouw.

In deze sector valt zonder meer geld te verdienen aan het EG-lidmaatschap. Althans zeker op korte termijn. Dit wordt veroorzaakt doordat de landbouwproducten in de EG een hogere prijs opbrengen dan er buiten. Het hieruit voortvloeiende netto-voordeel wordt geschat op 750 mln. Dkr. in 1973 en zal oplopen tot ca. 1.300 mln. Dkr. in 1978. Tenminste als we de EG-landbouwopbrengst vergelijken met de op basis van de huidige EFTA geëxtrapoleerde opbrengst. Maken we de vergelijking tussen de geschatte opbrengst met Denemarken als EG-lid en met Denemarken als lid van EFTA zonder Groot-Brittannië en Ierland, dan wordt het voordeel van de betere landbouwopbrengst nog sterker: in geld uitgedrukt al ca. 1.700 mln. Dkr. in 1973 en ruim 4.000 mln. Dkr. in 1978. Aldus de voorstanders.

Tegenstanders willen niet ontkennen dat de inkomsten van de landbouw de eerste jaren zullen stijgen. Zij zetten echter vraagtekens achter de genoemde bedragen. Daarnaast wijzen ze op de vrij dure herstructureringsplannen van Mansholt. Door de voorstanders zijn deze als p.m.-post opgevoerd. Tegenstanders vrezen echter dat die plannen wel eens meer zouden kunnen gaan kosten dan alle zo ijverig bij elkaar gerekende voordelen.

Het voordeel voor de boeren zal evenmin groot zijn. Immers de hogere opbrengstprijzen in de EG moeten allereerst de wegvallende binnenlandse subsidies compenseren, voordat de winst voor de individuele agrariër kan worden uitgeteld.

De consument zal moeten wennen aan de gemiddeld hogere prijzen voor landbouwproducten in de EG. Per saldo wordt verwacht dat deze prijzen 1 tot 1½% zullen stijgen. Op de sterk stijgende grondprijzen kom ik straks terug.

Industrie

In Denemarken zijn geen grondstoffen te vinden. Zelfs de grote Scandinavische houtvoorraden zijn daar

niet opgeslagen. Het enige dat men zelf „aanvoert”, zijn de onbewerkte landbouwproducten: melk, vlees, graan, vis en aardappelen. Hierop is een groot deel van de industrie gebaseerd, bijv. de vleesconservenindustrie (bacon), zuivelindustrie en drankenindustrie.

Een andere groep van activiteiten is hiermee verbonden, te weten de productie van installaties en machines speciaal voor de landbouwproductenverwerkende industrie. De sterkste kant van de Deense industrie kan worden gevonden in de elektronische en metallurgische industrie. Hieronder vallen bijvoorbeeld meetinstrumenten en motoren. Verder kunnen we denken aan grafische en keramische producten, samen met meubelen voorbeelden van „Scandinavian art and design”.

Een industrie gebaseerd op „know-how”. Deze is volgens EG-voorstanders sterk gebaat bij een vergrote thuismarkt. De concurrentievaardigheid wordt hoog aangeslagen. Bovendien acht men een overgangperiode van vijf jaar lang genoeg om de noodzakelijke aanpassingen zonder al teveel problemen door te voeren.

Tegenstanders ontkennen niet dat een vergrote thuismarkt voordelen kan bieden. Zij betwijfelen of deze voordelen wel zo groot zijn dat ze een aansluiting bij de EG zouden rechtvaardigen. Bovendien vrezen ze dat er niet zo veel overblijft van een zelfstandig Deens bedrijfsleven. Ze verwachten een golf van overname door buitenlandse bedrijven, of in het gunstigste geval fusies. Verder zijn zij niet zo overtuigd van de concurrentiekracht van de veelal kleine Deense bedrijven. In verband hiermee wijzen ze op de hoge Deense lonen en belastingen.

Nationale economie

Denemarken is economisch sterk met de vergrote EG verbonden. In 1970 is bijna 50% van de export naar de vergrote EG gegaan. De helft van de import komt er vandaan. Nu doet zich de vervelende omstandigheid voor dat Denemarken een aanzienlijk betalingsbalanstekort heeft. Dit wordt voornamelijk gefinancierd met geld uit Europa. Volgens voorstanders is het zeer de vraag of deze situatie kan worden gecontinueerd als Denemarken buiten de EG blijft. Bovendien zal in die situatie het betalingsbalanstekort in 1973 zich verdubbelen tot 6.000 mln. Dkr. Een devaluatie zou onvermijdelijk zijn geworden bij niet toetreding tot de EG; men denkt aan ongeveer 20%. Tevens wijzen voorstanders erop dat het EG-lidmaatschap gunstig kan werken op het huidige hoge renteniveau: effectief van 10,5 tot 11%.

Tegenstanders benadrukken sterk dat de interne problemen zélf moeten worden opgelost en dat de prijs hiervoor zélf moet worden betaald, ongeacht of men lid van de EG is of niet. Zij ontkennen niet dat de economische band met de EG sterk is, maar wel dat een zelfstandig bestaan buiten de EG desastreus zou zijn geweest. Daarbij wijzend op de toenemende Oost-Westhandel en de opkomst van de derde wereld. En al zou deze zelfstandigheid dan wat kosten, dan zouden zij best bereid zijn ervoor te betalen. Tegenstanders betwijfelen of het huidige hoge peil van werkgelegenheid kan worden gehandhaafd. Zij zijn bang voor werkloosheid, o.a. veroorzaakt door de verminderde concurrentiepositie van het Deense bedrijfsleven en door de komst van veel gastarbeiders.

Al eerder werd gesteld dat het EG-lidmaatschap voor de Denen niet meer betekent dan een bondgenootschap gericht op economische samenwerking. Integratie van een deel van de politiek op het gebied van buitenlandse zaken en van defensie wordt met tegenzin op de koop toe genomen. Zelfs voor de EG-voorstanders moet het bij een vrijhandelszone blijven. Ze beroepen zich hierbij onder meer op het Verdrag van Rome. Verlangens naar een Verenigde Staten van Europa zijn hen vreemd. Ik heb een sterk vermoeden dat de benadrukking van het vrijhandelskarakter werd veroorzaakt o.a. doordat EG-tegenstanders de voor de Denen zwaar wegende nationale zelfstandigheid te berde voerden. Daarvan zou volgens hen bij het binnengaan in de EG weinig overblijven. Tegenstanders zien als doel van de EG machtsvorming, niets meer en niets minder. Machtsvorming op zowel economisch als op militair gebied, ten gunste komend aan de grote broers Duitsland, Engeland en Frankrijk. De kleinere landen mogen dan ter opluistering aanwezig zijn.

Tevens zetten tegenstanders grote vraagtekens achter de mogelijkheid van een klein land als Denemarken om het besluitvormingsproces over vitale zaken te kunnen beïnvloeden. Men denkt hierbij bijv. aan defensie, buitenlandse politiek, ontwikkelingshulp en milieuproblematiek. Zij vrezen dat het EG-beleid zo ingrijpend zal worden dat zelfs het voeren van een zelfstandige binnenlandse politiek over zaken als inkomensverdeling, sociale wetgeving en onderwijspolitiek tot de onmogelijkheden gaat behoren. De grondwettelijkheid van de aansluiting bij de EG is uitvoerig ter discussie gesteld. Een zeer lijvig rapport van vooraanstaande staatsrecht deskundigen, waarin werd betoogd dat aansluiting bij de EG niet in strijd is met de grondwet, heeft de gemoeieren niet gerust kunnen stellen. Immers slechts enkele weken voordat het referendum werd gehouden lieten EG-tegenstanders een pagina grote advertentie in de grote dagbladen verschijnen met de kop: „Verraad aan de grondwet!”.

Voorstanders beklemtonen dat van een zelfstandigheid in de zin van volkomen onafhankelijk zijn van het buitenland nooit sprake is geweest en nooit sprake zal zijn. Altijd zal de invloed van zeer grote organisaties zoals de EG voelbaar zijn, vooral als men er zo dicht bij zit. Waarom zou men dan niet proberen zelf invloed uit te oefenen op het plaatsvindende besluitvormingsproces? Op die manier kunnen eigen inzichten en opvattingen beter worden uitgedragen.

De eigen zelfstandigheid was ook op een andere manier bij de discussie over de EG betrokken. Er is namelijk nogal vaak uitdrukking gegeven aan de vrees dat Deense grond in grote mate zou worden opgekocht door buitenlanders, en met name door Duitsers. Men was in dit opzicht vooral bang voor recreatiegebieden. Hierbij wil ik twee opmerkingen maken. Ten eerste dat er het laatste jaar opvallend sterke grondprijsstijgingen zijn geweest, van minstens tien tot soms vijftig procent. De stijging was zeker niet beperkt tot recreatiegebieden. Met enige ongerustheid heeft men zich afgevraagd of er bij deze prijzen nog Denen te vinden zijn, die grond kunnen kopen (voor hun huis, zomerhuis of landbouwbedrijf). Ten tweede dat een zekere gereserveerdheid ten opzichte van de Duitsers beslist aanwezig is. Doordat zij hier en daar grond in Denemarken hebben gekocht, en misschien doordat de

mark zo hard is in vergelijking met de kroon, zijn enkele concrete dingen gevonden, waarop bovengenoemd gevoelen kan worden gebotvierd.

Internationaal gezien heeft de aansluiting bij de EG ook waardering te verwachten, aldus de voorstanders. Daarbij denkend aan ontwikkelingslanden, Europese socialistisch getinte partijen en (andere) progressieve groeperingen. Het Britse Labour moet buiten deze opsomming worden gehouden. Peter Shore, Labour-lid en ex-minister van Economische Zaken in Engeland, nam zelfs de moeite naar Denemarken te komen om de EG-tegenstanders te steunen in hun strijd. Als gevolg hiervan kwam ook George Brown privé naar Denemarken om de voorstanders te sterken.

Het Noorse „nee” heeft de voorstanders behept met een aandoenlijke zorgzaamheid voor de buiten de EG blijvende Scandinavische landen. Men heeft het voortdurend over de Denen als bruggenbouwers tussen het Noorden en de Negen. Alhoewel tegenstanders niets tegen deze gedachte hebben, vinden ze het wel merkwaardig dat de broederlijke verbondenheid met het Noorden zo wordt beklemtoond, terwijl nog geen twee jaar geleden de NORDEK-onderhandelingen juist door een gebrek hieraan zijn mislukt.

Rond de dag van het referendum

De laatste (in)spanningen

De onzekerheid over de uitslag heeft geduurd tot de laatste dag vóór het referendum. De kleine voor sprong van „ja”-stemmers in opiniepeilingen, zou wel eens ernstig bedreigd hebben kunnen worden door het Noorse „nee”. Redenen te over voor zowel voor als tegenstanders om de laatste dagen uit te buiten. De strijd was te merken aan de overal te vinden plakaten, aan de vele meetings en demonstraties, aan radio- en tv-discussies, aan op bijna elke denkbare plaats verspreide stencils en aan de enorme aandacht van de dagbladers. Om van het laatste een idee te geven heb ik in drie grote landelijke dagbladen van de zaterdag en zondag, voorafgaande aan het referendum, alles wat over de EG ging geturfd voor wat betreft het paginabeslag. In tabel 1 zijn de resultaten hiervan weergegeven. De getallen in de tabel behoeven niet veel commentaar. Ongeveer 30% van alle drie dagbladen is gewijd aan de EG, waarvan $\frac{1}{3}$ tekst en $\frac{2}{3}$ advertenties c.q. ingezonden mededelingen, terwijl voorstanders ca. drie keer zoveel paginaruimte hebben gekocht dan tegenstanders.

De advertentie-activiteit van bij de EG-strijd betrokken partijen kan misschien een idee geven van de bij de strijd gebruikte gelden. De overheid heeft ca. 40 mln. Dkr. uitgegeven aan zaken zoals cursussen, EG-informatie en documentatie en aan de stemprocedure.

Er was spanning te merken op de geldmarkt en op de beurs. Dat bleek duidelijk toen minister-president Krag een week voor het referendum aankondigde dat er bij een „nee” zeker een devaluatie zou volgen. Alhoewel dit geen nieuws was had het toen wel gevolgen, waarschijnlijk omdat men wat nerveus was geworden over de uitslag, vanwege het Noorse „nee”. Er ontstond een dusdanige speculatie dat de geldmarkt een week moest worden gesloten. Men kon slechts een klein bedrag aan vreemde valuta opnemen tegen de oude koers, maar met een kans een narekening te krijgen

Tabel 2. Prognose en uitslag (in %)

1972	Moet Denemarken zich aansluiten bij de EG?			Idem, als Noorwegen nee zegt?		
	voor	tegen	weet niet	voor	tegen	weet niet
januari	38	35	27	33	40	27
maart	39	31	30	35	34	31
mei	41	30	29	37	32	31
juni	46	31	23	40	34	26
augustus	41	35	24	38	38	24
1 oktober uitslag				60-65 63,4	35-40 36,6	

Tabel 1. De aandacht aan de EG geschonken, gemeten in dagbladpagina's

Datum	Dagblad	Artikelen a)	Advertentie b)		Totaal EG	Totaal EG c)
			voor	tegen		
29/9	Jyllands Posten	2½	4	2	8½	29
30/9	Jyllands Posten	5½	6	2	13½	43
	Sub-totaal	8	10	4	22	72
29/9	Politiken	1½	2½	1	5	21
30/9	Politiken	3½	5½	2	11	40
	Sub-totaal	5	8	3	16	61
29/9	Berlingske Tidene	2	4	1	7	27
30/9	Berlingske Tidene	5½	7	2	14½	51
	Sub-totaal	7½	11	3	21½	78
	Totaal	20½	29	10	59½	211

a) Interviews, mededelingen over de EG en Denemarken en artikelen.
 b) Aanmoedigingen c.q. adviezen in advertentievorm om „ja” of „nee” te stemmen, of inzonden mededelingen.
 c) De gehele krant, echter zonder de advertentierubrieken.

bij een devaluatie van de kroon. Ook was het mogelijk een bedrag in vreemde valuta te bestellen met levering na het referendum. Een hoeveelheid groter dan de Deense deviezenreserve werd op deze wijze aangevraagd!

Op de effectenbeurs was de onzekerheid over de uitslag minder groot, tenminste te oordelen naar de stijgende tendens voor zowel aandelen als obligaties. Vooral aandelen van het bankwezen en de grote industrieën waren veel gevraagd. Na de uitslag van het referendum zijn de koersen van obligaties nog ca. 3% gestegen, terwijl de stijgende lijn in het koersniveau voor aandelen is voortgezet.

Prognose en uitslag

Via opinie-onderzoeken heeft men de ontwikkeling in de verhouding tussen „ja”- en „nee”-stemmers gevolgd. Zie hiervoor tabel 2. Het blijkt dat vanaf januari tot september geen opvallende verschuivingen zijn waar te nemen. Opvallend is dat in het relevante geval,

Mededelingen

NIBE-premie

Het Nederlands Instituut voor het Bank- en Effectenbedrijf zal jaarlijks met ingang van 1972 een premie van f. 1.000 ter beschikking stellen voor het beste gepubliceerde artikel over een onderwerp, dat betrekking heeft op het bank- en effectenwezen, incl. kredietverzekering. Het NIBE is hiertoe in staat gesteld door de Nederlandse Credietverzekering Maatschappij NV.

Alle artikelen op genoemd gebied, gepubliceerd in de Nederlandse taal in de periode 1 januari 1972 t/m 31 december 1972 kunnen mededingen. Zij moeten vóór 15 januari 1973 zijn voorgelegd aan de beoordelingscommissie, bestaande uit Mr. G. D. Cohen Tervaert, Drs. L. Metzemaekers, Prof. S. Posthuma, Prof. G. J. M. Vlak en Dr. D. M. N. van Wensveen, p/a NIBE, Herengracht 136, Amsterdam.

Ondernemingsdemocratie

Op donderdag 7 december a.s. organiseert de Orde van Organisatie-

Noorwegen zegt „nee”, de voorstemmers plus de weetnieters bij benadering het referendum resultaat weer geven. Of hieraan de conclusie mag worden verbonden dat de „weet-nieters” „ja” hebben gestemd is, zover mij bekend, niet bevestigd uit onderzoekingen. Evenmin of de ruim 10% thuisblijvers tot dezelfde categorie behoren.

De laatste dagen voor het referendum was de uitslag achteraf gezien dus al bekend. Op de verkiezingsdag zelf heeft een groep deskundigen zich ook met prognostiseren beziggehouden. Al een half uur na het sluiten van de stembussen kwam de eerste voorspelling op basis van 5% van de getelde stemmen: vóór 65% en tegen 35%. Vanaf dat moment is de prognose de uitslag asymptotisch gaan benaderen.

Slot

De EG-strijd heeft zich gekenmerkt door een ongekende heftigheid. Voorstanders hebben geprobeerd de juistheid van het besluit te bewijzen, hetgeen een vrij lastige zaak was. Bij hen overheerste het gebruik van wat ze zelf „rationele argumenten” noemden.

Tegenstanders hebben vooral en voortdurend gewezen op de zelfstandigheid, die naar hun mening verloren gaat bij een aansluiting bij de EG. Alhoewel ze de calculaties van de voorstanders of van objectievere voorlichters betwijfelden, waren ze best bereid een prijs te betalen voor de zelfstandigheid, als dat nodig zou zijn geweest.

Vanaf 1 januari 1973 wordt Denemarken dus lid van de EG. Dat betekent weer een klein stapje op weg naar een Europese integratie. Ook al zullen de Denen hierbij niet voorop lopen. Tenminste als ze handelen conform wat er in de stemmenstrijd is beweerd: alleen samenwerking op economisch gebied en zo min mogelijk op gebied van buitenlandse zaken en defensie. Denemarken wil zijn eigen identiteit behouden en denkt dit het beste te kunnen door op politiek gebied zo zelfstandig mogelijk te blijven. Dat de Denen steun zullen geven aan die groepen in de EG, die proberen de bevoegdheden van de supranationale organen uit te breiden ten koste van de resp. nationale bevoegdheden, kan voorlopig rustig worden vergeten.

P. C. Klaver

adviseurs, in samenwerking met de Raad van Organisatie-adviesbureaus, in de RAI te Amsterdam een studiedag over „ondernemingsdemocratie; mode of model?”.

Er zullen inleidingen worden gehouden door: R. F. van Heusden, Dr. P. H. van Gorkum en Prof. Dr. M. Mulder. De studiedag staat onder leiding van Prof. Dr. P. Verburg. De opening vindt plaats door Mr. Drs. H. Langman, minister van Economische Zaken.

Inlichtingen en aanmelding bij: Orde van Organisatie-adviseurs, Van Eeghenstraat 86, Amsterdam, tel.: (020) 72 32 88.

Nogmaals: regresrecht in cijfers

In *ESB* van 30 augustus 1972 kon ik enkele cijfers publiceren omtrent de omvang van het verhaal van de ziekenfondsen en de bedrijfsverenigingen op de schuldige veroorzakers van arbeidsongeschiktheid. Deze verhaalsopbrengsten vielen nogal tegen. De ziekenfondsen zouden ongeveer 2 pro mille van hun totale uitkeringen verhalen, de bedrijfsverenigingen voor de ziekengelduitkeringen ex Ziektewet ongeveer $\frac{1}{2}\%$, zij het dat de resultaten per bedrijfsvereniging sterk uiteenlopen. Relateert men het verhaal ex Ziektewet aan de uitkeringen aan uitsluitend „ongevalsgetroffenen” dan is de regresopbrengst ongeveer 4% (3,8% over 1969 en 4,3% over 1970).

In dit verband verwees ik naar een publikatie van Mr. Th. L. van der Veen in *De Verenigde Verzekeringpers* van 6 januari 1961 waarin is weergegeven, hoe de Sociale Verzekeringsbank in 1958 ex art. 95 Ongevallenwet 0,97% van de ongevalsuitkeringen à f. 76 mln. op derden verhaalde. Daarbij verzuimde ik echter te wijzen op het verhaal door de risicodragers, zoals o.a. de Centrale Werkgevers Risicobank, waardoor het verhaalde bedrag tot ongeveer 2,3% van het totaal aan ongevalsuitkeringen ex Ongevallenwet zou stijgen.

Belangrijker is echter, dat ik een abusief begin inzake het verhaal ex Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Men zou de bedrijfsverenigingen tekort doen, indien men de regresopbrengst van ca. f. 1,2 mln. over 1969 en 1970, genoemd in tabel 2 van mijn artikel in *ESB* van 30 augustus jl., als voorlopig maatgevend zou beschouwen t.o.v. de uitkeringen van resp. f. 1,3 mrd. en f. 1,5 mrd. over de beide jaren. Over 1971 ontvingen namelijk alleen reeds de 14 bedrijfsverenigingen, die hun administratie aan het GAK hebben opgedragen, voor WAO-verhaal ca. f. 2,5 mln.; te verwachten is dat ook in de volgende jaren een duidelijk accres tot uitdrukking zal komen.

Ter verklaring het volgende: de WAO werd ingevoerd op 1 juli 1967

en kent een wachttijd van een jaar gedurende welke tijd veelal ziekengeld zal worden genoten. Bovendien moet voor het verhaal van de gekapitaliseerde „contante waarde” een, in medisch opzicht, geconsolideerde toestand bij de „ongevalsgetroffene” zijn ingetreden. Over deze eerste jaren, 1969 en 1970, kan dus nauwelijks een maatgevende verhaalsopbrengst ex WAO worden verwacht noch een conclusie omtrent een zinloos regresrecht worden getrokken.

Bovendien omvatten de bedragen, die in de jaarverslagen van de bedrijfsverenigingen als „uitgekeerd ingeolge de WAO” worden vermeld, óók de uitkeringen aan de zgn. oud-invaliden. Hetzelfde geldt voor de aantallen lopende gevallen. In 1970 had zeker de helft van het aantal lopende gevallen betrekking op de zgn. oud-invaliden en enkele soortgelijke groepen. Juist voor deze groep gerechtigden was regres ingeolge art. 63 lid 3 Wet overgangsregeling arbeidsongeschiktheidsverzekering uitgesloten.

Tenslotte is er geen rechtstreekse relatie tussen de WAO-uitkeringen van de bedrijfsverenigingen in een bepaald jaar en de bedragen die zij door middel van verhaal in dát jaar terugontvangen. Er ligt een spanne tijds tussen het moment van uitkering aan de gerechtigde en het moment waarop het verhaalde bedrag binnenkomt. Dit kan er vooral in een aanloopperiode (en dat was 1969 en 1970) toe leiden, dat de ontvangsten uit hoofde van WAO-verhaal bijzonder laag zijn.

Nogmaals, voor het regresrecht ex WAO zal men eventueel het oordeel moeten opschorten totdat over een wat langere periode de verhaalde bedragen aan de uitkeringen, maar ook aan de daardoor veroorzaakte kosten, kunnen worden gerelateerd.

Ten aanzien van het aantal plaatsgevonden hebbende „verkeersongevallen met letsel” blijft onduidelijkheid bestaan. Ik constateerde, dat het aantal verkeersgewonden, waarmee de bedrijfsverenigingen voor de Ziektewet en de WAO te maken hebben en waarover allerlei cijfers en gege-

vens in de jaarverslagen worden vermeld, aanzienlijk *hóger* is dan uit de opgaven van het CBS inzake wegverkeersongevallen zou kunnen worden verwacht. Een aanwijzing in die richting geeft Dr. J. H. Aarts: „... dat het aantal bij de politie en zodoende bij het CBS bekende aantal slachtoffers met ca. 52% vermeerderd dient te worden”¹⁾. Trouwens, kort geleden bevestigde Drs. Stulemeijer, hoofd afd. Vervoer van het CBS, dat zijn bureau weliswaar als enige aan centrale registratie van verkeersongevallen doet, doch bij lange niet over een totaaloverzicht beschikt²⁾. Ter informatie het op blz. 1099 afgedrukt overzicht.

Uitgaande van de bevolkingsgegevens in het *Statistisch Zakboek 1970* van het CBS, nl. dat vrijwel de helft van de ingezetenen tussen de 15 en 65 jaar „verzekerde werknemer voor ZW en WAO” is en in aanmerking nemende dat het CBS (*Statistiek van de verkeersongevallen op de openbare weg*, N 14/1970) voor deze leeftijdsrubriek (zie bijgaande tabel, punt 3) resp. 50.318, 54.789 en 55.334 gewonde verkeersdeelnemers opgeeft, zouden bij de bedrijfsverenigingen ongeveer de helft van deze getallen moeten zijn terug te vinden. Men vindt echter in de tabellen IV e.v. van het statistische deel van deze verslagen³⁾ een ongeveer tweemaal zo groot aantal verkeersgewonden-verzekerden.

Inmiddels werd in *Verkeers-techniek* van september jl. een studie gepubliceerd van een tweetal medewerkers van de SWOV (Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid te Voorburg) inzake het geregistreerde en het werkelijke aantal verkeersslachtoffers⁴⁾. Men

¹⁾ Dr. J. H. Aarts (politie-arts te Rotterdam), *Ongevalsletsels in het verkeer*, proefschrift, Leiden, 1963, blz. 30.

²⁾ *Algemeen Dagblad*, 25 augustus 1972, blz. 25.

³⁾ Tabel IV: aantal gevallen van verzekerden van onslagleden, gerangschikt naar oorzaak en maand van aanvang... (groep XV) letsels als gevolg van ongevallen bij wegverkeer (en „overige gevallen”) bij de rechtstreekse uitoefening van het beroep (en idem „anders dan bij de rechtstreekse uitoefening van het beroep”). Tabellen V en VI geven deze cijfers gerangschikt naar oorzaak, duur en aantal ziekte-dagen, resp. naar leeftijdsgroep en man/vrouwverdeling.

⁴⁾ A. Blokpoel en J. C. A. Carlquist, Invloed van de „Blikschaderegeling” op de aantallen geregistreerde verkeersslachtoffers en -ongevallen, *Verkeers-techniek* (uitgave van de ANWB), nr. 9, september 1972.

Oost-Westhandel en industriële samenwerking

DRS. R. WETSTEYN
IR. F. PINDAK

In verband met de technologische problemen in Oost-Europa en de tegenslagen bij de pogingen om deze problemen op nationaal niveau en in Comecon-verband op te lossen, staat de Oost-Westhandel al ongeveer acht jaar in toenemende mate in het teken van de industriële samenwerking. Industriële samenwerking is een hulpmiddel om de produktiestructuur van de Oosteuropese nationale economieën op voor elk land zo efficiënt mogelijke wijze aan te passen aan de gangbare internationale arbeidsverdeling.

Technologische vooruitgang: „Le défi occidental”

Hoewel er enorme sommen zijn besteed aan onderzoek en ontwikkeling in Oost-Europa, heeft het systeem van gedwongen jaarplannen de toepassing van technologische vernieuwingen gefrustreerd. Dat houdt grote gevaren in voor de economische groei op lange termijn in Oost-Europa. Niet alleen op nationaal niveau, maar ook op internationaal niveau in de Comecon staat de oplossing van het technologische

vraagstuk al sinds vele jaren centraal. In tegenstelling tot de EG is de Comecon gericht op integratie tussen landen met sterk uiteenlopende ontwikkelingsniveaus. In de strategie tot gelijkschakeling van ontwikkelingsniveaus speelde tot voor kort de gratis uitwisseling van technische gegevens en blauwdrukken (de zgn. Sofia-clausule) een belangrijke rol. De problematiek van de jaarplanning, het feit dat landen de informatie over exportgoederen niet uitwisselden en het verschijnsel van de uitvoer van verouderde technologieën

berekent een aanmerkelijk groter aantal verkeersongevallen en -gewonden (zie de tabel). Het merkwaardige feit blijft echter bestaan, dat ook met het ongeveer 13% groter geraamde aantal verkeersgewonden nog in geen deel een correlatie met de cijfers van de Bedrijfsverenigingen wordt bereikt. De vermelde, geraad-

pleegde literatuur noemt deze verslagen dan ook niet. Dit is te meer jammer, omdat de SWOV ramingen geeft omtrent het aantal licht en ernstig gewonde verkeersslachtoffers. De verslagen van de bedrijfsverenigingen echter (tabel V, statistische deel) geven immers exacte cijfers t.a.v. de oorzaak, de duur van de

arbeidsongeschiktheid, de leeftijds-groep, onderscheid naar mannen en vrouwen en tenslotte het aantal dagen uitgekeerd ziekgeld voor de gewonden ex verkeersongeval. Exacte gegevens, die wellicht bij een volgend, diepergaand onderzoek kunnen worden betrokken.

Voor het ogenblik blijft de conclusie, dat het aantal ongevalsgewonden ex verkeer aanzienlijk groter is dan én het CBS én de SWOV vermelden. Een aanwijzing in die richting geeft het wat oudere proefschrift van J. H. Aarts. Het is te hopen, dat de voorgenomen integrale ongevallenregistratie (INVORS) via de landelijke databank van het CBS of de Nederlandse Vereniging van Automobiellassuradeuren t.z.t. tot het gezochte verband met het aantal verkeersslachtoffers van de bedrijfsverenigingen zal leiden.

In ieder geval is te hopen, dat tegen die tijd is nagegaan of het zinvol is om het verhaalsrecht van de bedrijfsverenigingen en ziekenfondsen voor de uitkeringen aan ongevallsslachtoffers te handhaven.

J. J. Canter Cremers

Verkeersongevallen met letsel	1968		1969		1970	
	CBS	SWOV	CBS	SWOV	CBS	SWOV
1. Aantal verkeersongevallen met persoonlijk letsel	54.240	62.700	58.702	66.300	58.883	67.900
2. Aantal gewonden ten gevolge van verkeersongevallen	62.098	72.400	67.599	76.300	68.225	79.200
3. Aantal 15-65 jarigen begrepen in 2 (ca. 80% van 2)	50.318	57.900	54.789	61.000	55.334	63.300
4. Van 3 is ruwweg de helft „verzekerd-werknemer” voor ZW/WAD	25.200	29.000	27.400	30.500	27.700	31.700
5. Echter in verslagen bedrijfsverenigingen genoemd aantal „slachtoffers”	57.034		48.002		46.907	

naar minder ontwikkelde landen zoals Roemenië, laten duidelijk zien, dat men economische vraagstukken niet oplost met louter administratieve formuleringen. Het nieuwe „Kompleksnaja Programma” van de Comecon maakt gewag van financiële compensaties voor de overdracht van technologische gegevens, hoewel de belangrijkste remedie voor de technologische vraagstukken wordt gezocht in internationale centralisatie van onderzoek en ontwikkeling.

Tegenover de snelle doch „rechtlijnige groei” in Oost-Europa staat een onstuimige economische ontwikkeling in het Westen. Het verschil in produktiefunctie tussen Oost en West heeft geleid tot een brede, ga-pende technologische kloof.

Bij ons worden milieuvervuiling en consumptiesyndroom vaak gehanteerd als argumenten voor centralisatie van onze economische orde. Men mag echter niet uit het oog verliezen, dat de milieuvervuiling in Oost-Europa als gevolg van de snelle „rechtlijnige groei” vergelijkbare vormen heeft aangenomen, terwijl de hoge investeringsquoten en de loodzware overheidsbegrotingen de consumptie juist op een zeer bescheiden niveau hebben gehouden.

Nu de Oosteuropese economische orde zowel op nationaal als internationaal niveau onvoldoende hebben bijgedragen tot de oplossing van het technologische vraagstuk, is de Oost-Westhandel het belangrijkste kader geworden voor het dichten van de kloof. De belangrijkste motivatie voor Oost-Westhandel ligt van Oosteuropese zijde besloten in het technologische vraagstuk.

Oost-Westhandel als factor van economische groei

De Oost-Westhandel bedraagt al geruime tijd ongeveer 4% van de wereldhandel. Men schat, dat daarmee slechts 25% van de potentiële Oost-Westhandelsstroom wordt benut. De samenstelling van de Oost-Westhandel is in bovenstaande tabel weergegeven.

Sinds 1961 hebben zich in deze samenstelling belangrijke veranderingen voorgedaan. Wat de uitvoer van Oost naar West betreft, wijzen de verschuivingen in de categorieën voedingsmiddelen en industriële produkten enz. op een aansluiting bij het patroon voor de onderlinge handel tussen ontwikkelde westerse landen. Wel moet men bedenken, dat

Samenstelling Oost-Westhandel a) (in %)

	Export van Oost naar West		Import van Oost naar West	
	1961	1970	1961	1970
Voedingsmiddelen, tabak	26,2	14,8	12,0	10,8
Ruwe grondstoffen en brandstoffen	39,8	34,8	15,9	11,1
Industriële produkten, halffabrikaten incl. chemicaliën en metalen	26,4	42,7	40,0	51,9
Machines en transportmiddelen	7,6	7,7	31,7	26,2
	100,0	100,0	100,0	100,0

a) F.o.b. en excl. intra-Duitse handel.

Bron: UN, *Monthly bulletin of statistics*, maart 1967 en juli 1972.

van de categorie industriële produkten enz. in 1970 17% betrekking had op halffabrikaten als chemicaliën, ijzer en staal, non-ferro metalen en textielgarens. Wat nog steeds een afwijking betekent van het exportpatroon van ontwikkelde westerse landen is het enorme aandeel van grond- en brandstoffen en het geringe aandeel van kapitaalgoederen.

Ook aan de importzijde is een belangrijke wijziging opgetreden, nl. de sterke stijging van de invoer van industriële produkten enz. Van deze categorie had in 1970 23% betrekking op chemicaliën, ijzer en staal, non-ferro metalen en textielgarens. De invoer van kapitaalgoederen ligt nog steeds ca. 5% boven de vergelijkbare cijfers voor ontwikkelde westerse landen. Het lijkt in ieder geval geen twijfel, dat de categorie industriële produkten de meest dynamische factor is in de Oost-Westhandel.

Het Oosteuropese handelspatroon bood, zoals het er in 1961 uitzag, weinig perspectieven. De invoer van hoogwaardige industriële produkten en kapitaalgoederen uit het Westen kon slechts worden bekostigd uit de export van produkten met een relatief geringe toegevoegde waarde en produkten met een lage inkomenselasticiteit. De export bestond namelijk voor meer dan 80% uit grond- en brandstoffen, chemicaliën, ijzer en staal, non-ferro metalen, textielvezels, andere halffabrikaten en produkten van agrarische oorsprong.

Daarom heeft men in Oost-Europa gezocht naar wegen om hun economie aan te haken aan de trein van de westerse dynamiek. Het toverwoord was „industriële samenwerking”. Gedurende een vrij lange overgangperiode van industriële samenwerking worden de landen van Oost-Europa in staat gesteld hun nationale produktiestructuren op efficiënte wijze aan te passen bij de gangbare internationale arbeidsverdeling. In het licht van de industriële

samenwerking is het niet zo verwonderlijk, dat juist de handel in goederen uit de categorie industriële produkten enz. zo snel is toegelopen.

Industriële samenwerking tussen Oost en West

Industriële samenwerking tussen Oost en West bestrijkt een breed terrein. Ze omvat:

1. aan- en verkoop van licenties en patenten;
2. „joint ventures”;
3. internationale investeringen.

ad 1. In Oost-Europa zijn speciale handelsorganisaties opgezet voor de aan- en verkoop van licenties en patenten (bijv. in de Sowjetunie „Litsenzintorg”, in Tsjechoslowakije „Polytechna” en in Hongarije „Licencia”). Alle Oosteuropese landen zijn thans lid van de „International Union for the Protection of Industrial Property”. Hoewel Oost-Europa veel meer licenties in het Westen koopt dan andersom het geval is, zijn de Sowjetunie, Tsjechoslowakije, Oost-Duitsland, Hongarije en Polen belangrijke verkopers geworden van patenten. Bedrijven in Frankrijk, Italië en Japan hebben van de Sowjetunie een nieuw proces van staalgieten gekocht. Oosteuropese landen kopen vooral licenties en patenten op het gebied van de chemie en de machinebouw.

Veelal is de handel in licenties en patenten geïntegreerd met productiesamenwerking. In dat geval spelen organisaties als „Litsenzintorg” geen rol, maar is er sprake van directe contacten tussen Oosteuropese en Westeuropese bedrijven („joint ventures”). Op dit terrein hebben de Oosteuropese bedrijven een zekere autonomie verworven, waardoor zij minder afhankelijk zijn van hun bedrijfstakministeries en de bedrijfstakorganisaties op concern-niveau.

ad 2. „Joint ventures” kunnen uit-

eenlopende vormen aannemen¹⁾.

- a. De laagste vorm is de uitwisseling van licenties, blauwdrukken e.d.
- b. Samenwerking in de uitvoer van onderdelen.
- c. Produktiesamenwerking, waarbij het Oosteuropese bedrijf door het westerse bedrijf wordt voorzien van de belangrijkste machines, de blauwdrukken en de technische adviezen. Het westerse bedrijf krijgt dan in ruil de beschikking over een bepaalde hoeveelheid eindprodukten.
- d. Samenwerking op het gebied van produktie en marketing, waarbij het Oosteuropese bedrijf dezelfde faciliteiten krijgt als onder c. maar waarbij de laatste produktie-stadia in het Westen worden voltooid (verticale co-produktie). Vervolgens zorgt het Oosteuropese bedrijf voor de verkoop van het eindprodukt in Oost-Europa, terwijl het westerse bedrijf het produkt in het westen verkoopt.

Het westerse bedrijf kan ook nog in staat worden gesteld met eigen kapitaalgoederen, „know-how”, technische staf en management-methoden fabrieken op te zetten. Het Oosteuropese land zorgt dan voor de gebouwen, grondstoffen en arbeid, terwijl het westerse bedrijf een gegarandeerd aandeel krijgt in de produktie. Deze vorm van „joint-venture” komt echter wel erg dicht in de buurt van de „internationale investeringen”.

ad 3. Internationale investeringen van westerse bedrijven in Oost-Europa vereisen belangrijke wijzigingen in de sociaal-economische wetgeving. In 1970 is het bijv. in Hongarije voor westerse bedrijven wettelijk mogelijk geworden, financiële belangen te hebben in de ontwikkeling van Hongaarse bedrijven. Het westerse aandeel in het bedrijfskapitaal moet minder zijn dan 50%, maar het geïnvesteerde kapitaal wordt gegarandeerd en de winstovermakingen zijn eveneens wettelijk veilig gesteld²⁾. In 1971 heeft Roemenië in een dergelijke wetgeving internationale investeringen van westerse firma's mogelijk gemaakt³⁾. In Joegoslavië dateert de wetgeving op het gebied van internationale investeringen reeds van 1968. Wat de overige landen betreft tasten we nog in het duister. Deze ontwikkelingen zijn echter zo recent, dat enig voorbehoud ten aanzien van de verwezen-

lijking van de nog formele mogelijkheden geboden is. Wat veel eenvoudiger is, en dat geldt met name ook voor Polen en Tsjechoslowakije, is de oprichting van oost-west „mixed companies” op westers grondgebied. Een voorbeeld hiervan dicht bij huis is de Nederlands-Hongaarse „mixed company” NEHO, waarin Royaltex en Hongarotex participeren.

Oosteuropese financiële instellingen voor internationale betrekkingen

Tot het begin van de jaren zestig lag de zorg voor de financiële afwikkeling van de Oost-Westhandel bij de centrale banken, welke louter als verlengstuk van de staatsbegrotingen en de bedrijfstakministeries fungeerden. Rond 1965 werden speciale banken voor de buitenlandse handel opgericht die wat meer volgens commerciële principes konden werken.

In verband met de herstructurering van de nationale economie hebben de Oosteuropese landen naast de financiering van de handel grote behoefte aan ontwikkelingsleningen voor de lange termijn. Deels worden dergelijke kredieten verleend door westerse overheden, maar tevens opereren de twee Comecon-banken, de Internationale Bank voor Economische Samenwerking en de Internationale Investeringsbank, en de Sowjetrussische banken in Londen, Parijs, Frankfurt en Zürich op de westerse kapitaalmarkt. Aangezien de twee Comecon-banken beheerst worden door de Russen, zijn de kleinere landen van Oost-Europa bevreesd, dat zij in onvoldoende mate op financieringsmiddelen voor de lange termijn beslag zullen kunnen leggen. Er bestaat in het Westen wel een Poolse bank (Bank Handlowy) en een Tsjechoslowaakse bank (Živnobanka), maar deze leiden een weinig bloeiend bestaan. De kleinere landen zullen bovendien in toenemende mate moeilijkheden ondervinden bij de uitvoer naar West-Europa in verband met uitbreiding en versterking van de Gemeenschap. Deze landen hechten daarom grote waarde aan industriële samenwerking en het ligt voor de hand, dat zij eerder samenwerking beogen met bedrijven in de landen van West-Europa dan met de ver afgelegen en op veel grotere schaal werkende Amerikaanse bedrijven.

Heel anders ligt het voor de

Sowjetunie. Hoewel Italië en Frankrijk deelnemen in enkele grote projecten in de Sowjetunie, zoals Fiat in het Togliattigrad-project en Renault-Berliet in het Kama-vrachtwagenproject (in ruil waarvoor de Russen Frankrijk behulpzaam zijn bij de bouw van een hoogovencomplex), schijnen de Sowjetunie en de Verenigde Staten elkaar als economische partners te hebben ontdekt.

De speciale betrekkingen tussen de Sowjetunie en de Verenigde Staten

Zonder zich vooralsnog te hoeven bekommeren om vraagstukken van convertibiliteit, uitbreiding en versterking van de EG, hebben de Russen in de relatief eenvoudige bilaterale betrekkingen met de Verenigde Staten toegang tot een uitgebreid economisch potentieel van het hoogste technologische niveau. Een economisch potentieel dat niet alleen een belangrijke bijdrage kan leveren tot de oplossing van de technologische vraagstukken, maar ook tot de oplossing van de landbouwvraagstukken en de problemen op het gebied van de consumptiegoederen en de ontginning van Siberië.

Ook voor de Amerikanen hebben de betrekkingen belangrijke voordelen, zoals veiligstelling van de aanvoer van de steeds schaarser wordende grond- en brandstoffen, eliminering van de graanoverschotten en stimulering van de chemische industrie, de kapitaalgoederenindustrie en de consumptiegoederenindustrie.

Het is niet denkbeeldig, dat bij de recente handelsovereenkomst tussen de Sowjetunie en de Verenigde Staten het vraagstuk van de verhoging van de goudprijs aan de orde is geweest. Indien de goudprijs voldoende zou worden verhoogd, zou de convertibiliteit van de roebel eerder realiteit kunnen worden. Tegen de achtergrond van de voorstellen in

¹⁾ S. Wilczynski, *The economics and politics of East-West trade*, Macmillan, Londen, 1969.

²⁾ J. Fekete, *East-West trade and the US Economic reform and potential investment in Hungary*, *The new Hungarian quarterly*, 12, 1971, blz. 38-48.

³⁾ M. Levente, *The establishing of joint venture enterprises with the participation of capitalist firms in the economy of the SR of Rumania*, *Revue Romaine des sciences sociales*, tome 16, no. 1, 1972, blz. 60.

Boeken nieuws

Dr. J. Timmers: Geld en geldpolitiek. Enige beschouwingen over het werkterrein van het monetaire beleid in Nederland. Publikatie van het Nederlands Instituut voor het Bank- en Effectenbedrijf, no. 11, Van der Wiel-Luyben NV, Arnhem, 1971, 207 blz. (incl. bijlagen), f. 25 (voor NIBE-leden f. 15).

Bij het schrijven van dit boek, dat als proefschrift aan de Nederlandse Economische Hogeschool heeft gediend, is Dr. Timmers uitgegaan van de bekende discussie in 1943 op de jaarvergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde en Statistiek over „*Het geldwezen in de geleide economie*”. Zoals toen de gebruikelijke vooronderstelling van geldtheoretische beschouwingen dat er een vrij ruilverkeer en een vrije prijsvorming zou zijn, door de oorlogsomstandigheden niet meer opging, zo heeft ook het naoorlogse ingrijpen van de overheid in het economische proces tot consequenties voor de monetaire politiek geleid en het zijn die consequenties, die de schrijver wil onderzoeken.

De eerste hoofdstukken brengen de beschouwingen van Koopmans en Posthuma over neutraal geld en monetair evenwicht in herinnering; evenals de typeringen van Koopmans in 1943 ten aanzien van de economische orde. Niet type C van Koopmans waarin de overheid alleen tracht te ordenen via optreden als marktpartij, doch type B, waarin de economische subjecten worden beperkt in hun beschikingsvrijheid, is, aldus Timmers, kenmerkend voor het naoorlogse Nederland.

Vervolgens worden enkele hoofdstukken gewijd aan een globale bespreking van het indirecte overheidsingrijpen in het ruil- en prijsvormings-

mechanisme. Ik zou daarbij de kanttekening willen maken, dat de schrijver te snel aanneemt, dat behalve retributies en bijdragen ook overheidsprizen „hun grondslag vinden buiten het ruil- en prijsvormingsmechanisme om”. Voor de prijzen van bedrijven van openbaar nut kan men dat bijv. niet zeggen, wel van college- en schoolgelden.

Langer wordt stilgestaan bij het rechtstreekse overheidsingrijpen. Het betoog van de schrijver is hier niet zo gemakkelijk te volgen, maar komt erop neer, dat dit overheidsingrijpen tot een stijging van het prijsniveau leidt. Deze inflatie verschilt in haar werking weinig van de meer klassieke inflatie als gevolg van een niet-parallelle ontwikkeling van de verhouding tussen geldstroom en goederenstroom. De auteur rekent veel toe aan het rechtstreekse overheidsingrijpen, bijv. ook prijsstijgingen als gevolg van boven de arbeidsproductiviteit uitgaande loonsverhogingen (blz. 56). Hij meent dit te mogen doen „indien de bedoelde prijsstijgingen ontstaan door speciale overheidsvoorschriften, of op aandringen van de overheid dan wel met toestemming van de overheid”. Dit laatste zal in het algemeen wel het geval zijn en de schrijver is dan daardoor gedekt, maar men kan toch niet van een actieve rol van de overheid in dit opzicht spreken, omdat er dikwijls geen andere mogelijkheid is dan loonsverhogingen te laten doorberekenen. Hier is toch van iets geheel anders sprake dan bij bijv. een huurverhoging of het landbouwprijsbeleid. Bij de nadere bespreking van beide laatstgenoemde terreinen wordt terecht gewezen op de verwringing van de prijzenstructuur als consequentie van het overheidsbeleid.

Nadat aldus het klimaat van de economische orde is besproken, waarbij dan vooral het aspect van het overheidsingrijpen de aandacht krijgt, wordt in bijzonderheden ingegaan op het monetaire beleid, voorafgegaan

door een korte uiteenzetting over de monetaire theorie van De Nederlandsche Bank. De verschillende instrumenten en hun feitelijke toepassing worden beschreven, waarbij o.a. opvalt dat de auteur bij de gebruikte kwantitatieve norm voor de monetaire politiek een onderscheid maakt al naar gelang Holtrop dan wel Zijlstra de leiding van de centrale bank had. In het kader van de beschrijving wordt op een aantal moeilijke punten gewezen, zoals de betekenis van de liquiditeitsquote, de neiging om bij een restrictief monetair beleid over te gaan op andere liquiditeitsvormen, het feit dat De Nederlandsche Bank op de liquiditeitsschepping van overheid en buitenland weinig of geen invloed heeft, de verhouding van het monetaire beleid tot andere instrumenten van economische politiek.

Bij de bespreking van de regeling van de korte kredietverlening aan de lagere overheid heeft Dr. Timmers de rol van de Bank voor Nederlandse Gemeenten niet geheel onderkend. Hij wijst op de verschillende beperkingen, die zijn aangebracht in de mogelijkheden van het bankwezen tot het verlenen van korte kredieten aan de lagere overheid en stelt dan: „Deze beperking heeft tot doel een eventueel toenemende behoefte van de gemeenten aan korte financieringsmiddelen in de centrale financiering door de Bank voor Nederlandse Gemeenten tot uitdrukking te brengen” (blz. 99). Hierbij is ten onrechte een doelstelling met betrekking tot de lange financiering op de korte financiering overgebracht. De gemeenten moeten zich primair aan de kasgeldnorm houden. Zodra deze norm bereikt is, moeten zij zich voor vaste financieringsmiddelen tot de Bank voor Nederlandsche Gemeenten wenden. De langlopende kapitaalvraag is daar inderdaad gecentraliseerd. Met de korte is dat niet het geval, noch naar de bedoeling van de centrale overheid, noch naar de feitelijke situatie.

Dit alles behoort primair tot de binnenlandse monetaire politiek, maar daarna gaat Dr. Timmers in op het ingrijpen van de overheid in het externe ruil- en prijsvormingsmechanisme. Daarbij komt vooral het internationale geldstelsel ter sprake. Het boek werd gepubliceerd vóór het loslaten van de inwisseling in goud van de dollar in augustus 1971, maar de situatie die tot de bekende dramatische maatregel van Nixon aanleiding gaf, wordt er goed in beschreven. Bij het onderdeel „De hervorming van

het „Kompleksnaja Programma” van de Comecon van 1971 bestaat dan de mogelijkheid, dat de roebel in Oost-Europa de rol gaat spelen, welke de dollar in het westen speelt. De kleinere landen zijn vanzelfsprekend voor financiële hegemonie van de Sowjetunie in Oost-Europa zeer beducht.

**R. Wetzsteyn
F. Pindák**

het internationale geldstelsel" wordt het plan Posthuma tot het gelijkrekken van de goud-valutaverhouding in de reserves der voornaamste landen gereleveerd. Ik mis hier een weergave van de gedachten van Triffin tot het ombouwen van het IMF tot een soort van mondiale centrale bank.

Een afzonderlijke beschouwing volgt daarna ter zake van de visie van De Nederlandsche Bank op het internationale monetaire bestel. Daarbij verdient de aandacht o.m. de beschouwing over de gewenste omvang van de monetaire reserves. Dr. Timmers pleit ervoor voorlopig die gewenste omvang te relateren aan het bedrag der secundaire liquiditeiten.

Het boek besluit met een verhandeling over de monetaire politiek van De Nederlandsche Bank t.a.v. het buitenland, waarbij swap-faciliteiten, goud-pool, General Arrangements to Borrow e.d. de revue passeren.

Daarmee eindigt het boek vrij abrupt en met deze constatering kom ik op een bezwaar tegen de opzet. Ik mis een analyse van het feitelijke overheidsingrijpen in het licht van de eigen probleemstelling van de auteur: het geldwezen in een semi-geleide economie, zoals de naoorlogse. Als het samenstel van maatregelen zoals Dr. Timmers die beschrijft, nu type-

rend is voor dit type economische orde, wat zijn dan de consequenties voor de rol van het geld? Dit bezwaar neemt niet weg, dat de bondige beschrijving van de Nederlandse monetaire politiek, zowel in nationaal als in internationaal verband, nuttig is voor wie zich op de hoogte wil stellen van de verschillende aspecten van die politiek. Men vindt die aspecten hier bijeengebracht en kan zich van daaruit, ook via de uitgebreide literatuurlijst, nader in deelproblemen verdiepen.

H. W. J. Bosman

Centraal Bureau voor de Statistiek: Rijwielnijverheid 1970. Fabrieken van rijwielonderdelen en -toebereidingen 1970, Produktiestatistiek, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1972, 28 blz., f. 4,50.

Deze publikatie bevat de uitkomsten van de enquête die jaarlijks wordt gehouden bij alle bedrijven die zich bezighouden met de fabricage of montage van fietsen en aanverwante produkten. Vermeld worden de afleveringen in aantallen stuks gedurende het kalenderjaar en de voorraden op 31 december van het betrokken jaar.

Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf: Bedrijfsgegevens voor de textieldetailhandel over 1970; gespecialiseerde bedrijven. Bedrijfseconomische Publikaties, 's-Gravenhage, 1972, 40 blz., met bijlage, f. 7,50.

Deze publikatie, een vervolg op *Bedrijfsgegevens voor de textieldetailhandel over 1967 en 1968*, is het verslag van een bedrijfseconomisch onderzoek, dat is ingesteld in de subbranches: damesconfectie, herenconfectie, corsetterij/lingerie en baby-artikelen/kleuterkleeding.

Ze bevat van al deze subbranches de bedrijfsgegevens over 1970, een vergelijking tussen de vestigingen van filiaalbedrijven en bedrijven met één vestiging en een vergelijking tussen de bedrijfsuitkomsten in 1967 en 1970.

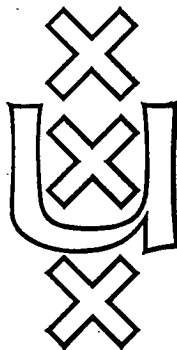
Dirk Horrynga: San Marco NV. Samsom NV, Alphen a/d Rijn - Brussel, 1972, 57 blz., f. 9,50.

In dit boekje beschrijft de auteur elf eeuwen van welvaart en stabiel bestuur in Venetië.

Universiteit van Amsterdam

Bij de Faculteit der Economische Wetenschappen vacceert de functie van

Gewoon lector in de staathuishoudkunde

De te benoemen functionaris zal in het bijzonder worden belast met het onderwijs in de macro-economie (met inbegrip van geldwezen en internationale economische betrekkingen) voor het propedeutisch examen. Zijn onderwijstaak zal omvatten: het geven van hoorcolleges, het organiseren, coördineren en ten dele zelf leiden van een aantal werkgroepen, alsmede het afnemen van schriftelijke toetsen.

Gegadigden voor deze functie, alsmede zij die de aandacht willen vestigen op mogelijke kandidaten, worden uitgenodigd, zich binnen twee weken na het verschijnen van deze advertentie, met uitvoerige informatie — waaronder curriculum vitae en lijst van publicaties — te wenden tot de voorzitter van de benoemingscommissie, Prof. Dr. C. Goedhart, Jodenbreestraat 23, Amsterdam.

Voor de afdeling Beleggingsonderzoek zoeken wij

beleggingsdeskundigen

met ervaring, die in staat moeten zijn ondernemingen zelfstandig te analyseren en daarover mondeling en schriftelijk te rapporteren.

In het kader van het onderzoek is contact met vooraanstaande functionarissen van de te onderzoeken bedrijven noodzakelijk.

Hoge eisen worden daarom gesteld aan contactuele eigenschappen.

Een academische vooropleiding is gewenst, doch niet noodzakelijk.

Daarnaast is plaats voor een

pas - afgestudeerd econoom

die zich voor effectenanalyse interesseert en gaarne medewerkt aan een verdere uitbouw van deze afdeling binnen ons groeiende concern.

De afdeling Beleggingsonderzoek is gevestigd in Amsterdam.

Uw sollicitatie of verzoek om nadere inlichtingen kunt u richten aan de heer Drs. P. A. van de Paverd, Paulus Potterstraat 30A, Amsterdam, Telefoon: (020)-762801.

F. van Lanschot

BANKIERS